
KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

23. évfolyam 3. szám

2014. március

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Amberg Eszter:** Az 1997. évi CXL. törvény, valamint a nyilvános könyvtárak jegyzékének 2013. évi változásairól 3
- Balogh András:** Modern és posztmodern „könyvtár-filozófiák”. Könyvtár-fenomenológiai, de(kon)strukciós kísérlet két (anti)tézisben 7

Fórum

- Vajda Kornél:** Megjegyzések Balogh András cikkéhez 31

Műhelykérdések

- Szűcs Katalin:** Az iskola és a könyvtár szerepe a szlovákiai magyarok identitásának megőrzésében 34
- Fülöp Attiláné:** A cím kötelez. Minősített Könyvtár címet kapott a Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ 45

Könyv

- Tóth Andrea:** Múlt–jelen–jövő Pécs közkönyvtári ellátásában 49
- Murányi Lajos:** Médiatudatosság az oktatásban 51
- Borda Lajos:** „Az első pillanatban tetszik...” 55

From the contents

Eszter Amberg: Changes of the Law on culture (1997) and the List of libraries open for the public in the year 2013 (3);

András Balogh: Modern and postmodern „library philosophies” (7);

Katalin Szűcs: The role of schools and libraries in preserving the identity of Hungarians living in Slovakia (34);

Margit Fülöp: The Gödöllő City Library and Information Centre was granted the title „Qualified Library” (45)

Cikkeink szerzői

Amberg Eszter, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa; *Balogh András*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa; *Borda Lajos* antikvárius, könyvkiadó (Zebegény); *Fülöp Attiláné*, a Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ igazgatója; *Murányi Lajos*, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának ny. osztályvezetője; *Szűcs Katalin*, az esztergomi Helischer József Városi Könyvtár munkatársa; *Tóth Andrea*, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Vajda Kornél*, a 3K ny. főszerkesztője

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

**Bartos Éva, Biczák Péter, Borostyánné Rákóczi Mária,
Dancs Szabolcs, Fülöp Attiláné**

Szerkeszti:

Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bánkeszi Lajosné**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpásné Balczer Gabriella**

Borítótér: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 5,1 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az
Emberi Erőforrások Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet
Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.
HU-ISSN 1216-6804

Amberg Eszter

Az 1997. évi CXL. törvény, valamint a nyilvános könyvtárak jegyzékének 2013. évi változásairól

A Kulturális törvény legutóbbi módosítása

Az Országgyűlés 2013. december 9-én fogadta el – többek között - a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény (továbbiakban: Kultv.) legutóbbi módosítását,¹ amelyek nagy része **2014. január 12-én** lépett hatályba.

A Kultv. jelenlegi módosítása kiegészíti a nyilvános könyvtárak alapkövetelményeit és alapfeladatait. A nyilvános könyvtárak jegyzékére korábban az állami és önkormányzati fenntartású könyvtárak anélkül kerülhettek fel, hogy a törvényben előírt alapkövetelményeket és alapfeladatokat teljesítették volna, elegendő volt csupán a létüket jogi szempontból igazoló alapidokumentum beküldése a Könyvtári Intézetbe. Most azonban a Kultv. számukra is előírja a nyilvános könyvtárak jegyzékébe való bekerüléshez a nyilvános könyvtárak **alapkövetelményeinek teljesítésére vonatkozó fenntartói nyilatkozatot**, valamint a nyilvános könyvtárak jegyzékének vezetéséről szóló **kormányrendeletben meghatározott adatok benyújtását**.

A Kultv. fontos garanciális szabálya egyrészt az, hogy a nyilvános könyvtárak **jegyzékét a miniszter vezeti**, másrészt, hogy az alapkövetelmények között megjelenik az a feltétel, hogy a nyilvános könyvtár **elnevezésében meg kell jelennie a könyvtár kifejezésnek**.

2017. január 1-jétől lép hatályba az a rendelkezés, miszerint a nyilvános könyvtár *vezetője felsőfokú szakirányú végzettséggel rendelkezik* és könyvtári szakembert alkalmaz.

Annak érdekében, hogy a nyilvános könyvtári szolgáltatások minősége folyamatosan meg tudjon felelni a használók, az olvasók igényeinek, a Kultv. kiegészítette a nyilvános könyvtárak alapfeladatait azzal, hogy szolgáltatása szervezése során figyelembe kell vennie a **könyvtári minőségirányítás szempontjait**.

Továbbá a Kultv. 95/B. §-a új, (10) bekezdéssel egészül ki, amely szabályozás az **országos szakkönyvtárak és a megyei könyvtárak számára kötelező jelleggel írja elő, hogy a munkatervüket meghatározott mutatók mentén kell elké-**

¹ A Magyar Közlöny 2013. évi 208. számában (XII. 13.) megjelent az egyes kulturális tárgyú törvények módosításáról szóló 2013. évi CCXVII. törvény.

szíteni. Az e paragrafusban található szabályhoz kapcsolódik a miniszteri rendelet kiadására vonatkozó felhatalmazás a szakmai mutatók meghatározása tekintetében.

Ezenkívül a módosítás pontosabbá teszi a Kultv.-ben szereplő felhatalmazó rendelkezéseket az alábbiak szerint:

- **felhatalmazást kap a Kormány,** hogy a törvény végrehajtásaként rendeletben szabályozza a *könyvtári intézet*, valamint a közművelődési szakmai szolgáltató szerv vagy szervek kijelölését,
- **felhatalmazást kap a miniszter,** hogy rendeletben szabályozza a muzeális intézményben, a könyvtárban, valamint a közművelődési intézményben *nem közalkalmazotti jogviszonyban foglalkoztatottak* munkaköreinek betöltéséhez szükséges képesítési feltételeket; továbbá az országos múzeum, az országos szakmúzeum, a *nemzeti könyvtár*; az *országos szakkönyvtár és az állami egyetem könyvtárának kiemelt feladatait*.

Végezetül az országos szakkönyvtárak között, a Kultv. 3. számú melléklet b) pontjában az „Országos Egészségpolitikai Szakkönyvtár” elnevezése „**Országos Egészségtudományi Szakkönyvtár**”-ra változott.

A nyilvános könyvtárak jegyzékének 2013. évi változása

2013-ban – a korábbi évektől eltérően – nem négy, hanem csak egy nyilvános könyvtári jegyzék² jelent meg. Ennek elsősorban az volt az oka, hogy azok a kistéleplések, amelyek lakosaik számára megrendelték a könyvtári szolgáltatást a megyei könyvtártól és 2012. december 31-ig meg is kötötték velük a megállapodást, nem kérték törlésüket (hitelesített képviselő-testületi határozattal és a könyvtár megszűntető okirátával) a nyilvános könyvtári jegyzékről.

A tavalyi évben a nyilvános könyvtárak jegyzékére összesen hét könyvtár kérte felvételét, amelyek valamennyien ténylegesen fel is kerültek a jegyzékre. A hét, jegyzékre felkerült könyvtárból hat egyetemi könyvtári, egy pedig községi könyvtári feladatokat lát el. Valamennyi egyetemi könyvtár a Szent István Egyetem Egyetemi Könyvtárának szakkönyvtára. Ezeket 2012-ben törölnünk kellett a jegyzékről, mivel a beküldött módosított egyetemi szervezeti és működési szabályzat szerint beolvadtak a Szent István Egyetem Egyetemi Könyvtárába. Miután módosították a szervezeti és működési szabályzatot, ismét felkerülhettek a jegyzékre.

A 2012. év végi állapothoz képest³ 1053-ról 938-ra csökkent a nyilvános könyvtárak száma. Egyrészt az említett 7 könyvtárat felvettük a jegyzékre, másrészt 122 könyvtárat töröltünk az önkormányzatok, illetve a fenntartók kérésére vagy a szakfelügyeleti jelentések alapján. Mindazonáltal megállapítható, hogy az előző három évhez képest ismét nagyobb számú könyvtárat töröltünk a jegyzékről.⁴

2 Hivatalos Értesítő, 2013. 51. sz. 19494–19520. p.

3 Vö.: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2013. 4. sz. 5. p.

4 2005-ben 71, 2006-ban 165, 2007-ben 439, 2008-ban 256, 2009-ben 86, 2010-ben 59, 2011-ben 72, 2012-ben 122 könyvtárat töröltünk a jegyzékről.

A nyilvános könyvtárak jegyzéke 2002–2013

Alaptevékenység	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013. október	2013. törlesztés	2002–2013 összesen
Megyei könyvtári feladatok ellátása	19													19
Városi könyvtári feladatok ellátása	219	5			2		-1				1		-10	216
Városi és országos szakkönyvtári feladatok ellátása	1													1
Városi és iskolai könyvtári feladatok ellátása	42	-11	1					-1			1		-3	29
Községi könyvtári feladatok ellátása	1132	37	26	-14	-116	-323	-161	-57	-34	-42	-35	1	-61	353
Községi és iskolai könyvtári feladatok ellátása	455	27	24	-1	-42	-99	-83	-24	-19	-28	-23		-44	143
Nemzeti könyvtári feladatok ellátása	1													1
Nemzeti gyűjtőkörű és egyetemi könyvtári feladatok ellátása	1													1
Országos szakkönyvtári feladatok ellátása	11			-1			1							11
Szakkönyvtári feladatok ellátása	26	4	11	7	3	-1	6	5	1	1	2		-2	63
Egyetemi könyvtári feladatok ellátása	30			-1	1		-1				-1	6		34
Főiskolai könyvtári feladatok ellátása	35	-3	1	1		1	4	-1			-2		-1	35
Egyházi könyvtári feladatok nyilvános könyvtári ellátása	14	2					1		-1					16
Egyházi és iskolai könyvtári feladatok nyilvános könyvtári ellátása	2												-1	1
Iskolai könyvtári feladatok nyilvános könyvtári ellátása	1		1											2
Munkahelyi könyvtári feladatok nyilvános könyvtári ellátása	16	-1				-5								10
Munkahelyi és városi könyvtári feladatok nyilvános könyvtári ellátása	5		1		1	-1	-2				-1			3
ÖSSZESEN	2011	60	65	-9	-151	-428	-236	-78	-53	-69	-59	7	-122	938

Az idei és a tavalyi táblázat adatait összevetve megállapítható, hogy továbbra is jelentősen csökken a községi könyvtárak (–14,5%), a városi könyvtárak (–4%), illetve a kettősfunkciójú, községi és iskolai könyvtárak (–23,5%) és a városi és iskolai könyvtárak (–9%) száma. E nagymértékű csökkenés egyrészt a könyvtári szolgáltatás megrendelésével magyarázható, másrészt a megyei és városi könyvtárak összeolvadásával.

Négy év után ismét a a köztársasági elnök a 325/2013. (VII. 10.) KE határozat értelmében 18 nagyközségnek adományozott városi címet. Év végéig öt önkormányzat⁵ küldte be a Könyvtári Intézetbe a hitelesített, módosított alapító okiratot. Az új városok közül könyvtári szolgáltatást rendelt meg Aba, Gyöngyöspata, Onga és Újhartyán; a korábbiak közül Hajós és Sajóbáony. Örkény városának tíz éve nincs nyilvános könyvtára. A lenti táblázatban szereplő városok könyvtárainak alapító okiratát továbbra is várjuk.

**Városi címet kapott települések,
amelyek módosított alapító okiratát továbbra is várjuk⁶**

Megye	2004	2009	2013
Békés			Kondoros
Győr-Moson-Sopron			Lébény
Heves			Verpelét
Jász-Nagykun-Szolnok			Besenyszög
Pest	Örkény		Diósd, Kerepes, Piliscsaba
Szabolcs-Szatmár-Bereg		Vaja	Ajak
Vas			Jánosháza

⁵ Csákvár, Fegyvernek, Óbottyan, Sülysáp és Tát.

⁶ 2006-ban, 2010-ben, 2011-ben és 2012-ben egyetlen nagyközség se kapott városi címet, a 2007-es és 2008-as városok nyilvános könyvtárainak hitelesített, módosított alapító okirata pedig maradéktalanul beérkezett a Könyvtári Intézetbe.

Balogh András

Modern és posztmodern „könyvtár-filozófiák”

Könyvtár-fenomenológiai, de(kon)strukciós kísérlet
két (anti)tézisben*

„Nincsenek tények, csak interpretációk.”
(Nietzsche)

Bevezetés

Modern és posztmodern (a könyvtárügyben): „ideális”, még ha egy kicsit divatosnak, oktrojáltnak és elvontnak tűnő dichotómiájú, mégis explicit kiinduló- és viszonyítási pontként definiálható kerete lehet előadásomnak, a könyvtárak társadalmi–technológiai fejlődésének következtében megváltozott ontológiai státusáról, állapotáról, jelentéséről szóló diskurzusnak. Nem tagadom e felosztás könyvtártörténeti, könyvtártudományi „önkényességét”, de hogy – reményeim szerint – mégsem válik e diskusszió, e téma, e distinkció egy Prokrasztész ágyba történő (spekulatív) fogalmi beerőltetésnek értelmezésében, arra „garanciát jelent” egyrészt a posztmodern hagyomány és kánon más tudományterületen felmutatott „aktualitása”, másrészt, a közvetlenül is megtapasztalt gyakorlati könyvtári munka során megvalósított, új módszerekre alapozott szemléletek működőképessége. Már részben bevett, használt, sőt helyenként meghaladott könyvtárszakmai működő modellek új kontextusban történő definiálásáról van szó posztmodernitás ürügyén. Így nem egyszerűen lehetőségként vetjük fel a posztmodernt mint (szubjektív) könyvtári, könyvtárhasználói létállapotot, jelenléte, de kifejezetten szükségszerűségként! A modern könyvtár(filozófia) értelmezési horizontja már nem alkalmas a könyvtári diskurzus folytatására, megújítására. Nem kisebb feladatra, szellemi kalandra vállalkozunk, mint hogy felvázoljuk a posztmodern narratíva diskurzusába illesztett könyvtári jelenléte, jelentés kérdéseit, dekonstruálva a könyvtárhoz, a könyvhöz, a tudáshoz kötődő hagyományos metafizikai fogalmi beágyazottságát. Azzal a radikális állítással kezdve, hogy a mai (posztmodern) könyvtárnak nem a jelentése változott meg, hanem elvesztette az objektív (hagyományos, történeti–

* 2013. november 7-én Balatonfüreden megtartott előadás szerkesztett és kibővített változata.

metafizikai beágyazottságból fakadó) definiált jelentéskritériumainak fogalmi alapját. **A posztmodern könyvtárnak már nem az a feladata, hogy a dolgokat, ahogy megismertük, adekvátnan közvetítse. Interpretációs alternatívákat kínál.** Ez a (kötöttségek nélküli) „jelentésnélküliség” természetesen nem jelenti azt, hogy maga a könyvtár is elvesztette volna egzisztenciális értelemben vett létjogosultságát, sőt kifejezetten állítjuk, hogy a könyvtár és a szöveg most lépett csak igazán az olvasóval „új szövetségre”. A könyvtár dekonstrukciója során a kulturális (történeti) értékhierarchia lebontásával azt is állítjuk, hogy a szépség és érték már nem adott, hanem létrehozott, gyarapítható és változtatható, az olvasó által is. A könyvtár a mai (digitális) világ mindenütt és bármikor fellelhető információs folyamata, lokális elhelyezkedésétől függetlenül. De ennél is tovább megyünk majd: tágabb értelemben a teljes információs (virtuális) tér „könyvtárnak” tekinthető – erre az információs fenomenon dekonstrukciója során jutunk –, így még tovább tárgítjuk a („fantasztikus”) könyvtár metaforáit, szimbolikus és fogalmi tereit. Ennek megindokolása, belátása más nyelvezetű, más alapokra helyezett argumentációt igényel, mint amit a könyvtárról szóló metafizikai narratívák sugallnak. „Kopernikuszi” fordulat ez a javából, hiszen a „semmi” (virtuális) kontextusában kell megragadnunk könyv(tár) „fennállásának” információs kérdéseit. A sartré-i értelemben vett „semmítő tudat” ontológiai aktuusa a virtuális (könyvtári) valóság egzisztenciális fennállásával új értelmezési perspektívákat nyert. *„A semmi tehát az a lyuk a létezésben, az önmagában-létezőnek az a zuhanása a maga felé, amely lehetővé teszi az önmagáért-létező létrejöttét. Ám ez a semmi csakis akkor létezhet létezettként, ha kölcsönzött létezése a létező semmítő aktusával korrelatív.”* Az alany és a (ön)maga eszmei távolsága, hogy ne essen egybe önmagával, az azonosságból kijusson, a virtuális egzisztencia felől tételeződik. *„A tudatnak, mint tudatnak a létezése abban áll, hogy önmagától bizonyos távolságban mint önmagánál való jelenlét létezik, és ez a semmekora távolság, amelyet a létező létben hordoz, ez éppen a Semmi.”* – definiálja a semmit Sartre. Az „új, (virtuális) semmi”, ez a semmekora távolságban lévő, mint önmagánál való jelenlét, a virtuális valóságban kitüntetett helyet elfoglaló, újradefiniált könyvtár lehet az a bizonyos „információs vakfolt”, valójában az információt összesűrítő virtuális „fekete lyuk”, amely a „semmítő tárgyiasítás” eredménye. A virtuális valóság új, (fenomenológiai) ontológiai talapzatra helyezése alapozza meg a posztmodern könyvtár filozófiai meghatározását, amelyet több lépcsőben vonunk be a „könyvtár” fogalmi kiterjesztésébe.

A posztmodern könyvtár-filozófiai kontextus ideális keretétül szolgál az „új” könyvtári világ leírásának, dekonstruálásának a fenomenológiai redukció módszerét felhasználva. A fenomenológia és a dekonstrukció könyvtári környezetben történő alkalmazásához, a könyvtári és olvasói jelenlét, Heidegger-től vett és átírt kölcsönterminológiával kifejezve, *könyvtárban-benne-léte* elemzésének kiterjesztéséhez a fenomenológia sokoldalú felhasználhatósága, továbbfejlesztése, könyvtár- és információtudományi aktualizálása szolgál alapul. Mindez a posztmodern (könyvtári) kontextus módszertani kritikai elvévé válva további, a modernitáshoz való (kritikai-dialektikus) viszony elemzésével válik „totálissá”. Első körben a könyvtár-fenomenológiát a (posztmodern) könyvtári világnak mint „szubjektív (de)konstrukciónak” a fundálására, majd a modernnel való gondolati-történeti szembeállítás tételezése okán idézzük fel. A posztmodern legelső megközelítésben tehát a (modern) történeti metanarratívák (teleológiai), egy történeti célprojektum-

ban megvalósuló szemléletét, kinyilatkoztatását rombolja le. A könyvtári dekonstrukció a történeti teleológia helyett az információs fenoménra irányuló könyvtár-ontológia felől alapozza meg a posztmodern könyvtár létstruktúráját. A köznyelvre lefordítva ez az aktus jelenti a hagyományos könyvtárkép dekonstrukcióját. A posztmodern könyvtári állapot egyben „posztkönyvtári” állapotot is jelent, de nem negatív, korlátozó értelemben, hanem ontológiai (határ)átlépését jelenti a nyelvi-leg-történetileg konstruált hagyományos könyvtárfogalomnak, könyvtár(os) képnek a virtuális valóság felé. A modern és posztmodern szembeállítás közvetlenül adódó lehetősége mellett azonban olyan kritikai elv kifejtésére is lehetőséget látok modern és posztmodern könyvtár ürügyén, amely intézményesen, a könyvtári praxisban is meghaladhatja ezt a szembeállító tételezést. Szerencsés intézményi csillagzat alatt valósult meg tehát az elmélet és gyakorlat modellértékű összevetésének, alkalmazásának intézményes kerete: a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtárának magyar könyvtárügyben betöltött szerepe, 2001-es „(poszt)modernizálódása” óta eltelt idő szakmai eredményei szinte a kezdettől kínálják e modern és posztmodern gyakorlati és tudományos aspektusok egybevetését, szakmai értékelését. E folyamat evolúciójának fontos állomása a „bibliopláza könyvtármodell”, amely valójában a modern és posztmodern könyvtári dichotómia tételezésének közvetlen, gyakorlati előfeltételévé, elméleti-kutatási terepévé vált, megfelelő annak a tudományos kritériumnak, hogy egyes könyvtári jelenségek elméleti leírását már megelőz(het)ik az olvasói-könyvtári jelenlét metszéspontjában megnyilvánuló tényei, eseményei, így nem feltétlenül utólagos spekuláció az elméleti keretbe helyezés. A könyvtárak posztmodern szempontú, megalapozású elméleti, és ezeknek könyvtárhasználati-gyakorlati, „könyvtártudományi” megközelítését, módszereit is magában foglaló tézisek vázlatos, kidolgozására azért is nagy szükség van, mert az elmúlt 20-25 év könyvtártörténeti fejlődésére, „állapotváltozására” adott helyes válasz igényli a többoldalú, új kontextusú, eredeti megközelítésmódokat, amelyek hozzájárulhatnak a könyvtárügy mai problémáinak megértéséhez, egyben részei a nagyobb és tágabb spektrumú könyvtári szakmai diskurzusnak. Másodjelentésben magam is tehát ennek a szellemében foglalkozom a könyvtár modern és posztmodern aspektusainak összevetésével, fenomenológiai kontextusba illesztésével.

Első (anti)-tézis: Gutenberg vs. Zuckerberg

Modern és posztmodern kontextuson természetesen nem művészettörténeti megközelítési módokat értek, mint ahogy maga a posztmodern fogalma először legalábbis esztétikai „ihletettségű” volt, de a filozófiai kritika kiszélesítette a posztmodern diskurzust (Habermas). Nemegyszer azonban, ha a könyvtárügy területén felmerül ez a fogalom, akkor elsősorban az ugyancsak nem elhanyagolható posztmodern könyvtárépítészeti (esztétikai, ergonómiai és térszemléleti) megoldásaira, eredményeire gondolnak posztmodern ürügyén. Nyilvánvaló azonban, hogy a (könyvtári) „posztmodern állapot”, gondolat jelenségvilága, mint „ható-ok” ennél jóval komplexebb (filozófiai) keretek között érthető csak meg. Így arra vállalkozom, hogy a modern filozófiai narratíva és fenomenológia nyelvezetén (is bemutatva a modern és posztmodern könyvtári diskurzus differenciáját), a könyvtár on-

tológiai státusbeli jelenségének és jelentésének posztmodern elemeivel, elveivel szembeesítve közelíték a problémához, a modern könyvtár dekonstrukciós stratégiájához. A posztmodernnek a modernnel való (könyvtári) összevetése, konfrontáltatása több(idő)síkú értelmezését nyújtja vállalkozásomnak. Egyrészt mindenképpen időbeliségre utal a poszt- előtag, vagyis arra, hogy valami olyasmit általánosítunk a könyvtárak jelenlegi (posztmodern) *állapotára*, mert fejlődésről nem, csak állapotokról, eseményekről aktusokról, jelenlétről, jelenvalóságról lehet beszélni a posztmodern ürügyén, mint ahogy nem egyszerűen paradigmaváltásról, hanem paradigmaválságról, (zárójelbetételről) kell beszélnünk, (a könyvtárak ürügyén is) ami „történetileg meghaladta” a modernitás korának könyvtári eszméit, gyakorlatát. De mert a modern, (hagyományos) könyvtár apriori tér-idő szemléleti formáit dekonstruáljuk, jobb híján, egyfajta modernítésre jellemző történeti-metafizikai ontológiai fogalmi keretből kiindulva fogalmazok így, hiszen a „történetileg meghaladta” történelemfilozófiai megközelítés tarthatatlannak, paradoxnak tűnik a posztmodern esetében, mivel az időnek, a jelenvalóságnak, az ittlétnek, *a könyvtárban benne-létnek* az egzisztenciális parafrázisai éppen hogy a történeti viszony, az időbeli és metafizikai reláció újraértelmezését, dekonstrukcióját jelentik. Heideggeri nyelven megfogalmazva a modern és posztmodern könyvtári kontextust: **a modern könyvtár ontikus**, (könyvek, dokumentumok mint szövegek, multimédiás tartalmak, információk hordozóinak) létezését tételező, **ezzel szemben a posztmodern könyvtári (információs) létező tételező megismerése ontologikus** (a könyvtártól, könyvtől, **sőt szövegtől, információtól is elvonatkoztatott könyvtári „létkérdésre” irányuló**). A posztmodern könyvtár létbeli, „információontológiai” megalapozása olyan elsődleges feladat és cél, amely túlnyúlik „a könyvtár olyan hely, ahol...” típusú „funkcionális” vizsgálódás keretén. A könyvtár immár csak részben határozható meg a valóságos és virtuális tér egy szegmensként. Információs folyamatként, létállapotként írható le: a könyvtár olyan (információ-áramlási) folyamatok összessége, amelyeket (adott szempont szerint) gyűjtött, rendszerezett, visszakereshető, strukturált, a tér valós vagy virtuális, szimbolikus helyein (fel)található „információhalmazok” alkotják. A posztmodern könyvtárhoz vezető fenomenológiai módszer „felületi eredményként” először a különböző könyvtártípusokat közelíti, majd magukat a modernítésben szétvált közgyűjteményeket láttatja „egységben”; végül magát a virtuális teret is „elnyeli” a „könyvtár”. Tévedés ne essék, nem fordítva történik: az információ ontológiai redukciója a posztmodernitás (könyvtári) projektumát a világ fokozatos könyvtári-információs „átlényegítésében” határozhatja meg. Nem a (virtuális) világ része lesz a könyvtár tehát, hanem egy magasabb információontológiai állapot felé haladó világ lesz „könyvtári” entitású. A borges-i „bábeli könyvtár” épp a szöveget helyettesít be a tudat és a lét elsőségével. Lét és tudat (kettőségének) modern szembenállásra is visszavezethetjük az információs fenomén fennállásának egzisztenciális következményeit. E diszkrépancia a digitális korban kevésbé explicit, hiszen az információ fenomenológiai redukciója „önmagában” vizsgálja az információ fennállását. Magára az információs fenoménra kérdezzük rá, arra vezetjük vissza, terjesztjük ki a (könyvtári) létet a posztmodern könyvtár ontologikus lényegét fundálva, dekonstruálva. A virtuális szöveg könnyen a dekonstrukció eszközévé válik kezünkön (de leginkább számítógépünkön), hiszen – Derridával szólva – minden szöveg magában foglalja öndekonstruációját, és ezen keresztül a könyvnek, könyvtár-

nak, mint hordozónak a (szimbolikus) lerombolását. A könyvtár „lerombolása” tehát éppen fennállásának elégséges feltétele, a szövegek dekonstrukciója révén megy végbe.

Nem véletlenül vezetem fel posztmodern könyvtárról szóló előadásomat az idő, az időtudat (fenomenológiai) problémájával, hiszen mint a múltbeli írásos, rögzített információt gyűjtő, archiváló, feldolgozó, szolgáltató intézmény, a könyvnek mint könyvtári dokumentumnak „időtárgyként”, vagyis folyamatként, eseményként, olvasási aktus helyett írásaktusként való bemutatása, alapvető fontosságú mozzanat lesz a posztmodern könyvtár időiségének, létteljességének, *könyvtárban-benne léte* „olvasói” jelenlétének megközelítésében. A könyvtől mint a kinyilatkoztatott „pozitív” tudás és jelentés történeti tárgyától el kell jutnunk a könyvnek (szövegeknek) mint a prezenciaidő azonnalóságában, szubjektív időélményben megélt információs folyamatként való értelmezéséig. A fenomenológiát így a digitális világ jelenségével, jelenlétével kell összekapcsolnunk. Éppen a történeti megközelítés foucault-i „*problematizációja*” tördeli szét, *dekontextualizálja* „*a múlt folyamának történelemként tudatosított fogalmát*” – jegyzi meg Gyáni Gábor. A posztmodern időtudat filozófiai értelmezése különösen a múzeumi közgyűjtemények számára ajánlanak természetes szövetséget e szemlélettel, de fontos belátásokat tartalmazhatnak a fenomenológiai módszerrel dolgozó könyvtár-filozófia narratívái számára is. **Az időtudat és az információ(hordozók) (szemléleti tárgyak) fenomenológiai elemzésének „közgyűjteményi” de(kon)strukciója, értelmezése a posztmodern könyvtár- és múzeumfilozófia középpontja, fundamentuma.** Enélkül nem érthetjük meg a posztmodern (köz)gyűjteményi filozófia, vagyis ez esetben praxis, mélyebb összefüggéseit. Az objektív idő kizárása a közgyűjtemény, a könyvtár, a múzeum ontológiai talapzatáról radikális megoldásnak, radikális tudományos premisszának tűnhet egy olyan intézményrendszer esetében, amelynek lényege éppen az „időiség” információs-történeti megjelenítésében, manifestációjában van. Éppen ezt a történeti időiségbe beágyazódó, metafizikai konstrukciót kell elsőként elveszteni a könyv(tár), a kiállított tárgyak dekonstrukciójának folyamatában. A posztmodern közgyűjtemény, minthogy maga a posztmodern is tehát, „leválik” a történeti időről. „*Foucault olyan gondolkodói stratégiát javasol, amely felszámolja a jelen és a múlt közti közvetlen átmenet feltetését*” – definiálja szintén Gyáni Gábor a posztmodern történetírási kánont, amely Husserl megállapításával kiegészítve „időtálló” egy könyvtár-fenomenológiai kísérlet fundálásához is: „*nem a világidő létezését, a dologi tartam létezését (és így tovább) feltételezzük, hanem a megjelenő időt, a megjelenő tartamot mint olyat – ezek pedig abszolút adottságok.*” A szubjektum számára a tudatélményben megjelenő immanens idő(tudat) és tapasztalás a transzcendentális redukció révén már nem csupán az egyéni szubjektivitásban, hanem egyetemesen, minden ember számára közösen feltalálhatók. A könyvtári „common sense”, a közös könyvtárhasználói platform az információ és az információt közvetítő felületek egységesek, „abszolút adottságok”. A könyvtári (és a múzeumi) jelenlét az információnak, a tárgynak a folyamatosan (újra)átírt, újrainterpretált jelenlétévé, folyamatává, pillanatnyi fennállásává, posztmodern állapotává változik, a modernitás „kinyilatkoztatott” (történetileg immanens) szükségszerű fejlődés és eszkatológia értelmezési hatalmát, narratíváit dekonstruálva. Ez három alapmozzanattal válik teljessé a posztmodern közgyűjteményi filozófia kritériumrendszerében.

1. Interakció: az eddig „passzív” tárgyszemlélő és könyvolvasó megszólítása, diskurzusa, az információáramlás irányának kétoldalúvá tételével.
2. Involválódás: szubjektív ontológiai belehelyezkedés az értelmezési, reinterpretációs térbe .
3. Partecipáció: az ismeret, az élményanyag megosztása, „kommunikálása”.

Mivel előadásunk egy különös, múzeumi–könyvtári kettősségű közgyűjteményi entitásban jött létre, értelmezzük újra György Péter „hagyományos és új múzeum” dichotómiáját a modern és posztmodern közgyűjteményi ontológia distinkcióiban. *„A múzeumi pillanat, a befogadással kapcsolatos elvárás és norma radikális változásokon esett át az elmúlt évtizedek során. A tradicionális múzeumi gyűjtemények az elkülönülés csodái voltak, ellenben az új múzeumok a kortárs, a mindennapi, helyi kultúra fenntartásában, újraalkotásában s végül az interpretálásban érdekeltek, így számukra sokkal fontosabb lehet a feladatok megfogalmazása, különféle témák felvetése, mint például a klasszikus gyűjtési normák betartása. Míg a hagyományos múzeumok az autentikus tárgyak szellemének ébrentartására, szimbolikus jelentésük felismerhetővé tételére voltak hivatottak, addig az új múzeumok a megélt gondolat, a személyes tapasztalat és tudás egységének: vagyis az autentikus létnek a prezentálásában érdekeltek. A hagyományos múzeum az ugyan folyamatosan átrendezett, de mindig változtathatatlanul feltüntetett kánont közvetítette, az új múzeum plurális értékek közötti párbeszédet ajánl”.* Később hozzáteszi: *„Az új jelző, tehát a hagyományos muzeológiától való eltérés lényege mind a múzeumok, mind a muzeológia történetének mintegy kívülről való szemléletében áll.”* Éppen ez a kívülről való szemlélet az, amit tartalmilag a könyvtár fenomenológiai redukciója, dekonstrukciója révén elérünk, amikor kiszakítjuk a történeti kontextusból a modern könyvtárat, hogy posztmodernné tegyük. A György Péter-i tipizálást mindazonáltal részben a (posztmodern) könyvtárra is átvihetjük. A helyi kultúra fenntartása, szerepének növekedése – a könyvtárak helytörténeti gyűjteményeinek különösen fontos küldetése – a globális világ lokális „ellenszénája”. A helyi kultúra, helyi emlékezet újraalkotása, reinterpretációja a posztmodern történetírás egyik módszerét, az oral history-t bevonva, a személyesen elmesélt történelem helytörténetileg is releváns forrásgyűjteményként való feldolgozását jelenti. Ez a globális „helytörténet”, a kollektív emlékezet dimenzióiban is működik. Nemrég az Europeana könyvtár hirdetett online felületen beküldhető I. világháborús történeteket. (Lehet, hogy egy kicsit megkésétt kezdeményezés...) Az autentikus, objektív ismeret kinyilatkoztatott (közgyűjteményi) reprezentációja helyett a megélt (szubjektív) gondolat, tapasztalat, olvasási igény tudással való kapcsolatában kulminálódik az új közgyűjteményi filozófia. A múzeumok és könyvtárak térbeli „átrendeződése”, a közgyűjteményi használói nézőpont tér-idő apriori formáinak lebontása, a dokumentumprezentáció dekonstrukciója szintén a posztmodern könyvtár-filozófiára rímel. Ez a kis muzeológiai kitérő is azt mutatja, hogy a modern közgyűjtemények által sugallt kinyilatkoztatott információreprezentáció történetihatalmi kontextusát a posztmodern dekonstrukció építheti le, teheti a szubjektum „számára-valóságává” újraírható, újraértelmezett (virtuális) terévé, szövegvalóságává, tárgy-újraalkotójává. A közgyűjtemények „kívülről szemlélésének” filozófiai „megoldása” a fenomenológiai redukció, amely azzal, hogy lebontja a hagyományos, metafizikai könyvtár- és múzeumfogalmat, egyszersmind ki is tágítja a

közgyűjtemény jelenvalóságának egzisztenciális „érvényességi körét” a mindenhol jelenlévő információra.

Különösen érdekes és fontos ez a fenomenológiai módszerrel történő elemzés, a 24 órán keresztül (a virtuális téren át) elérhető könyvtári jelenlét, prezencia, „jelenvalóság” megértésében, *a világban benne létnék a könyvtárban benne létév* transzformációja által. A könyvtár már nem egyszerűen csak „hely”, ahova fizikailag vagy virtuálisan ellátogathatunk, a könyv már nem „tárgy”, hanem (kéznél lévő), a virtuális valóságra kiterjesztett (augmentált), bárhonnán elérhető folyamat, esemény (apriori) információs jelenvalóság, ittlét. **A könyv(tár) mint folyamat, esemény, állapot, az olvasás mint (újra)(át)írások, (ön)(újra)hivatkozások szövegvalóságainak összessége általi újraértelmezés, (ön)reprezentáció, (re)interpretáció, inskripció, regisztráció, vagyis archiválás. Ez tömören a posztmodern könyvtár, szemben a modern könyvtárral, amelyben a könyvtár a paradigmaticusan elfogadott tényeket jelölő jelölői hordozóinak archivált összessége, az írás egyirányú, „egyszeri” (metafizikai) kinyilatkoztatás, az olvasás műbefogadás.** Roland Barthes szerint, az olvasó, *„ahelyett, hogy maga játszana, ahelyett, hogy a jelentő varázsa megigézhetné, hogy az írás kéjéből részesedne, nem marad számára más, mint soványka szabadsága arra, hogy elfogadja vagy elutasítsa a szöveget: az olvasás nem több mint népszavazás.”* A posztmodern olvasók már „maguk is játszhatnak”, hiszen „ők maguk lesznek a Könyv – virtuális téren keresztül történő – folytonos mozgása” – idézhetjük és egészíthetjük ki Foucault-t. Tehát valójában nem a „szerző halála” emancipálja az olvasást, az olvasót a reinterpretációban – ahogy Barthes állítja –, hanem az írás felülemelkedése, a logosz írás általi dekonstrukciója okozza az „olvasás halálát”! Mert mennyi szöveget állítunk elő manapság (a virtuális térben), amelyet rajtunk kívül senki sem olvas, de nem is lehetséges minden keletkező szöveg elolvasása! Írni lesz „kötelező”, nem olvasni! Kommenteljünk, csevegjünk, blogoljunk – felszólítással szaporodik a szöveg az olvasás „rovására” is. Az olvasás mellékes lett, pedig mégiscsak könnyebb mesterség, mint az írás.

A nyomtatott könyv lezárt, egyszeri, „befejezett”, a virtuális szöveg „nyitott”, nemcsak újraértelmezhető, de folyamatosan újraírható újraalkotható mű. A filozófiai hagyomány számára az írás elutasítása, kiiktatása ahhoz volt szükséges, hogy visszatérjen az önmagában létezőként, alapként elgondolható jelentésrendre. *„Az írás megvetése kibogozhatatlanul összefonódik a metafizika logocentrizmusával, a filozófiának egy önmagában létezőként, alapként elgondolt jelentésrend felé orientálódásával”* – írja Culler. *„Heidegger számára, miként a kantianusok számára is, a filozófiai írás célja valójában véget vetni az írásnak. Derrida esetében az írás mindig újabb íráshoz, majd még több és egyre több íráshoz vezet”* – idézi szintén Culler Rorty-t. Éppen ezért szükséges Derrida gondolatainak felhasználása a posztmodern könyvtár dekonstruálásához, hiszen az írás (ön)destrukciós folyamat. A könyvtári tér-idő és a könyv, a szöveg dekonstrukciója, újraértelmező teremtése vezet a modern könyvtár lebontása (redukciója) révén a posztmodern könyvtár alapjához, a mindenki által (bárhon) észlelhető, bárki által előállítható, módosítható, megosztható információhoz. Nem a könyvtár válik az információ közös platformjává, hanem az információ lesz „könyvtári” entitású. **A posztmodern olvasó, tehát valójában (ön)újra(át)író, szöveget teremtő – ezzel könyvtárat teremtő,**

információt megosztó, tag, azaz „feldolgozó könyvtárossá” is előlépett. A könyvtáros szakma tehát egyetemes lett az informatika által. Mindenki, aki információ-előállításban, észlelésben, áramoltatásban, megosztásban részt vesz, valójában „könyvtáros”. Az olvasás valójában (újra)írás, újraértelmezés, amelyhez nyilván az adekvát felületet a virtuális valóság jelenti. A posztmodernben az írás az olvasás „kiterjedése”, kiterjesztője (újraértelmezője), nem megfordítva, amely a modern sajátja. A Gutenberg vs. Zuckerberg dilemma filozófiai vetülete éppen ebben áll: az olvasás mint műbefogadás, népszavazás vagy az olvasás mint „(ön)újra(át)írások” aktusa. A szöveg „mássálevésének” (végtelen) aktusában teljesedik ki a posztmodern könyvtári, könyvtárhasználói entitás, amelyben a szerzőség nem azért kérdéses, mert bárki átírhatja, hanem mert az írói–befogadói relációs alany szűnik meg. A szöveg önmagát írja, az író (szándéka) irreleváns a jelentés szempontjából. Ez a szöveg posztmodern könyvtári dekonstrukciójának lényege is. Az olvasó szövegeket teremt, (át)értelmezve újraír, megoszt, bárhol a virtuális térben, így könyvtárat bárhol találunk, ahol szöveget is találunk. Posztmodern könyvtári (filozófiai és nem csak technológiai) környezetben (újra)átértelmezve Derridát, az író-olvasó, olvasó-író folyamatos létkapcsolatban van a szövegekkel, amelyeket (újra)átírva disszeminál, vagyis megoszt. A derridai disszemináció könyvtári-informatikai nyelvre lefordítva megosztás, merthogy a szöveg létmódja a robbanás, szétterjedés, „kiáradás”. A „magszórás”, mint a derridai kifejezés jelentéskontextusa tehát virtuális térben értelmeződik újra. A klasszikus könyvtári író-olvasó találkozik relációi „újraíródnak”, a szöveg olvasása és teremtése emancipálódik, kitör a metafizikai hierarchiából. Nincs többé olyan, hogy író vagy olvasó. Csak (újra)írók vannak, még narrátorok sincsenek, mert beszéd helyett is írunk, ami során a kommunikációból is regisztráció, inskripció lesz. A virtuális valóság sajátossága, hogy a beszédaktusok is nagymértékben az írásos felületeken jelennek meg („Cset”-ek). Az olvasás „írassá” alakulása a posztmodern (könyvtárhasználat) web 2-es technológiájú környezetében a legnyilvánvalóbb, sőt mi több, elégséges feltétele a közösségi írás-olvasás funkcióváltozásainak.

A modern könyvtár idő- és létstruktúrája, a könyv tárgyi lényege éppen a posztmodern ellenkezője, „antitézise”, maga a „megfagyott”, befejezett, megszüntetve-megőrzött időiség és tárgyiség – Polányi Károly megállapítását idézve – „*Kísérlet az emberi időnek az örök időhöz való igazítására.*” A modern könyvtár maga volt az abszolút történeti (vég)idő eszkatológikus kulturális-szellemi aspektusú „beteljesítője”. A modern könyvtár – hogy az angol igeidőket hívjuk segítségül – present perfect tense-ben, a befejezett, a jelen egy pillanatnyi mostjára kiható, megszüntetve-megőrzött múltból lép elénk. A posztmodern könyvtár ellenben csak present perfect continuous-ban, a múltértelmezés folyamatos jelenre-hatásában, prezencia-időben, azonnali (virtuális) folyamatos jelenre „kilépésében”, disszeminációban, létezhet. A modern könyvtár sajátosan, kulturális aspektusban teljesíti be a történelmi eszkatológiát. A kultúra (a könyv és a könyvtár) a szellem önmegértő, önmegalapozó történeti metanarratívájának hordozója. A könyv a nyelv „logocentrikussága” miatt is „metafizikai” tárgy. A (virtuális), posztmodern (értelmezési horizontban lévő) szöveg ellenben ön-újra-írható *folyamat*, a folyamatos jelen-(valóság) attribútuma. A modern könyvtárat az a gadameri tétel jellemzi, hogy „*a hagyomány ott válik hermeneutikailag jelentőssé, ahol írásos hagyományról van szó. Az írásosságban kezdődik a nyelvnek a saját végbemenésétől való különválá-*

sa. *Az írás formájában minden hagyomány minden jelen számára egyidejű.*” A posztmodern könyvtár (filozófia) mindezt nemcsak a (befejezett) jelenre, de a virtuális tériidőre is kiterjeszti, de nemcsak mint olvasható „történeti-hermeneutikai” *adottságot*, hanem mint reinterpretátori *lehetőséget* is a hagyomány átírására.

A modern könyvtár a kultúrának a történeti teleológiát megalapozó meta-narratívák, nagy történeti elbeszélések eszközeként interpretált intézménye. A modern könyvtár tehát a történeti metanarratíva hierarchikus fogalmi (nyelvi) rendszerére épül. A nyomtatott könyv és a nyomtatott könyveket tartalmazó modern (köz)könyvtár maga (volt) a kinyilatkoztatott történeti totalitás szelleme, a szubjektum–objektum totális egysége, az abszolút szellem öneszmélésének par excellence színhelye, színtere, a szubjektum „Odüsszeiájának” végállomása. A platóni-arisztotelészi dualizmus története „véget ér”. Hegel szerint, aki egyben betetőzte a racionalizmust, a valóság (lét) és a megismerő szubjektum dialektikus egysége a (könyvtárban is elsajátított) kultúrában, „*az emberiség teljes nagykorúságára való nevelésének folyamat*”-ában valósul meg. Éppen ezért, amikor a modern könyvtár vonatkozásában „nevelésről” beszélünk – elsősorban a porosz (népkönyvtári) hagyományra építve –, akkor a modernitás kulturális lényegét is megfogalmazzuk. Ami a (könyvtári) nevelés posztmodern aspektusait illeti, e téren a dewey-i „modellt” érezhetjük kiindulópontnak. Ahogy írja, „*vallom, hogy az életre nevelünk, és nem a jövő életre készítünk föl*”; majd másutt, „*vallom, hogy a nevelés középpontjában az úgynevezett alkotó tevékenység áll.*” Mindez abból a szempontból érdekes, hogy a posztmodern könyvtár (is) egyértelműen az angolszász hagyományból, a modernitás ingájának másik oldalán elhelyezkedő public library filozófiájából lép elő, a megfelelő történeti-technológiai fejlődés egy pontján. A kultúra filozófiai interpretálásánál a német (abszolút) idealizmus Hegel által fémjelzett tetőpontja és a marx-i projektum jelentheti a modern könyvtár filozófiai megalapozásának és definiálásának hivatkozási pontjait. Marx szerint ugyanis az ember a szépség törvénye szerint is alakít, ami az állatvilággal való összevetésben értelmezve, csak az embernek tulajdonít kulturális, kulturálódási jelleget, szükségletet. A kultúra, immár a szellem történelmi önreflexiója, az anyagi valóság metaforájaként értelmezve, külsővé-idegenné válásának, az anyagi valóság „visszatükrözője”, elidegenedésének nagy történeti projektuma révén a szellem(i)ben tér haza mint totalitás, mint egész. Hegel így fogalmaz ezzel kapcsolatban: „*A művelődés (...) azonban az általános szellemnek, mint szubsztanciának oldaláról semmi egyéb, minthogy ez megadja magának öntudatát, létrehozza létezését és magára irányuló reflexióját*”. A modern könyvtár szellemi kincsei, a modern könyvtárhasználat tudatos(an) felkeltett, interiorizált szükségletei a szellem történeti önreflexiójának par excellence teleológiai színterévé változtatja a (modern) könyvtárat. Logikai kapcsolatot az olvasóknak a kultúrával a modern könyvtárban tehát a szükségletek öneszmél-(tet)ése, a nevelés általi tudatos interiorizálódása jelenti a modernitásban. De mit is jelent a kultúra (fogalma) a kulturálódás, a művelődés a modernitás számára? Önnön fennállásának elégséges kritériumát! Márkus György szerint „*A kultúra modern fogalmának kialakulása azt jelzi, hogy maga az ember emberi mivolta vált problémává, hogy ennek jelentését többé már nem rögzítik szilárdan a vallási vagy világi hagyomány által átörökített eszmények, hogy ez olyasmivé vált, amit keresnünk kell*”. Hegel még kifejezetten arról írt, hogy a művelődés, a szellem ma-

gára ismerése, a nevelés folyamatában aktualizálódik: a művelődés „*az a folyamat, amelynek során a gyermek természetes egyediségéből kiemelkedve társadalmi egyénné válik azáltal, hogy elsajátítja és interiorizálja az általánost.*” Társadalmiság és kultúra (kulturálódás), a modern könyvtár(használat) immanens, történeti lényege, amelynek során a (modern) könyvtár abszolút jelleggel, „máslétében” (fizikai létében) megszüntetve-megőrizve az anyagi mozzanatot, az abszolút szellem formájában mutatja fel az általánost. Ezzel nem melleleg azt is mondja, hogy az ember valódi társadalmisága az individualitáson, az egyediségen keresztül vezet az általánoshoz. És valóban, erre alapozva mondhatjuk, hogy a modern ember az individuális szempontok alapján jut el a közösséghez, a kultúrához, a könyvtárhoz.

A modern könyvtár ezért tehát nemcsak szükségleteket allokál, szolgáltat hanem „nevel” is, értéket is tételez, mint az esztétikai hierarchia kijelölője. Almási Miklós *Anti-esztétika* című művében így osztja fel a modernitást, a mai művészet hármasságát: klasszikus kultúra–avantgárd–tömegkultúra. A posztmodern ezzel szemben leépíti a (könyvtári) kulturális hierarchiát mind a műfaji, mind tartalmi, mind a hozzáférhetőség értelemben. A posztmodern könyvtár megoldást kínálhat a modernben a tömegkultúra és a magaskultúra között létrejött antagonisztikus ellentétre. Az Adorno által pontosan körbeírt diagnózis szerint a magaskultúrából hívei fétist csináltak, a tömegkultúra hamis szükségleteket ébreszt; a tömegkultúra kábítószer, függőségi tényező lesz, amely rombol, mert szellemi leépüléshez vezet. Ezt az ellentmondást a posztmodern (könyvtár) egy sajátos „középfogalomban” oldja fel, a multikultúrában. A posztmodern könyvtár is multikulturális közeget kínál az állomány (elrendezése) tekintetében, amely mind a horizontális, mind a vertikális kulturális hierarchiát dekonstruálja. Az érték helyett a pluralizmus lesz a rendező elv. Az érték a modern kultúra alapkategóriája, mondhatni, alapértéke. A posztmodern könyvtári rendezőelv mindezt az állomány fizikai és tartalmi dekonstrukcióját eredményező rendszerben, erős kontextusban szervezi újjá a kontextus nélküliséget. A Fővárosi Könyvtár történetét két kötetben feldolgozó Katsányi–Tóth szerzőpáros így ír az ezt a kontextus nélküliséget kifejező családi könyvtárakról: „*Feltárását elrendezése adja. Újítása a tematikus elrendezés. Állománycsoportjai, elnevezéseik könyvtárról-könyvtárra – igények szerint – változhatnak. Csoporton belül mindenfajta rend fölösleges, sőt tilos. Egy mű példányai több csoportban is helyet kaphatnak.*” A kontextusok dekontextualizálásának rekontextualizálásaként is definiálhatjuk a posztmodern könyvtár fenomenológiai „evolúcióját”. A posztmodern könyvtári konstrukció tehát a kultúra templomát a kultúrának mint fétisnek, de mint függőségnek az oldaláról is lebontja, a tartalmi és formai dekonstrukciót egyaránt véghez viszi. Hogy a modern könyvtár történetfilozófiai megközelítése ne legyen teljesen fogalmi absztrakció, szolgáljon most kiindulási pontjául a modern könyvtárhasználat és a könyvtári állomány(elrendezés) gyakorlati-tartalmi sémáihoz! Kedvenc példámmal élve, Henry James *Egy hölgy arcképe* és E. L. James „ötven árnyalat” trilógiája „békésen” megfér egymás mellett a polcon egy sajátos, posztmodernista könyvtári állományelrendezési filozófiában. De nemcsak a műfajok, hanem a dokumentumtípusok keverhetősége is posztmodern könyvtár-filozófiai jelenség. A modern könyvtár a metafizikai hierarchia kontextusát elsősorban a könyvtár apriori fogalmi, osztályozási hierarchiáján keresztül teljesíti be (a könyveknek a polcokon való el-

helyezése vonatkozásában, a polcoknak a tér kialakításában meghatározott, monolitikus egységében). Ennek egzakt kifejezője az ETO, de tágabb értelemben minden könyvtári „rend”, így a betű- és az „időrend” is, de a zaj antropológiája felől közelítő csend is, amely a hang architektúrájának leágazásából hozza be a „semmi” (filozófiai) gondolatát a könyvtárba. A modern könyvtár tehát a „rend” és a „csend” kiterjesztéseként írható le. Posztmodernről szóló előzetes megállapításaim, téziseim belső logikája azt implikálhatja a hallgatóban, hogy a posztmodern könyvtár ezzel szemben a hagyományos, modern könyvtári rend de(kon)strukcióját jelenti: rendtelenséget (bár filozofikusabb lenne dekonstrukció ürügyén *rendezetlenségről, rekontextualizálásról, fragmentáltságról* beszélni), zajt, piaci nyüzsgést és piaci szemléletet, a közjóléti filozófiájú kulturális közszolgáltatások helyett. Nos, ez természetesen túlzó és egyoldalú félreértelmezése (lenne) a posztmodern könyvtár „eszméjének”, így a továbbiakban ezt majd szakmailag elmélyítjük.

A de(kon)strukció posztmodern könyvtári aspektusai, interpretációi a (könyvtári) de(kon)strukció négy mozzanataként is értelmezhető négy „jelentésréteggel” ruházzák fel a könyvtári „jelentés” és jelenlét, a *könyvtárban-benne-lét* ontológiai struktúráját. A könyvtári de(kon)strukciót (értelmezésében) megalapozó (könyvtár)fenomenológia így négy kulcsszemély megállapításait egyesíti. Husserl fenomenológiai (transzcendentális redukció) módszerét, a heideggeri (fenomenológiai) destrukciót, a gadameri hermeneutikát, valamint a derridai dekonstrukciót. Husserl módszerével a könyvtár fenomenológiai redukcióját végezhetjük el, amellyel az információs fenomént ragadhatjuk meg. Heidegger (fenomenológiai) destrukciója nem pusztán rombolás, hanem egy meghatározott irányú leépítés, az európai filozófiai ontológiai hagyományt (értelmezésünkben a könyvtári hagyományt) a (könyvtári) létre, információs fenoménra vonatkozó kérdéshez visszanyúlva teszi kérdéssé. A gadameri hermeneutika a (könyvtári) szövegek értelmezésén keresztül a könyvtár mint „íráshordozó” metaforái értelmezésének narratívájához szolgál alapul. Gadamer az írásművek redukcióját végzi el, amely elválaszthatatlan mozzanata a könyvtári dekonstrukciós folyamatnak, a „tisztá információs fenoménnek”. „Amikor mindentől elvonatkoztatunk, amiben egy mű mint eredeti életoösszefüggésében gyökerezik, minden vallási vagy profán funkciótól, melyet betöltött s melyben jelentősége volt, a mű mint tiszta műalkotás válik láthatóvá” – írja. Derrida „dekonstrukciója” a heideggeri destrukciót kiterjeszti magára a létre, a könyv(tár) (információs) létre is. Ahogy Fehér M. István összeveti téziseiket: „Heidegger számára a destrukció kezdettől fogva a létkérdés szolgálatában áll – Derrida számára a dekonstrukció a létkérdéssel (is) szembefordul.” Heideggeri kontextusban szólva, „egyszerűen” csak lebontjuk a kultúra templomát, a könyvtár (meta)fizikai létét, hogy aztán egy információs kontextusban újra felépítsük azt, rákérdezve, hogy mi is a könyvtár egzisztenciális alaplétezője a virtuális korban. A derridai dekonstrukció könyvtári értelmezésének esetében még ennél is messzebbre megyünk: az információt kiemeljük a (jelentés) kontextusából, s azt állítjuk, hogy bármilyen (strukturálatlan) információhalmaz könyvtár lehet. Így merülhet fel az a fontos kérdés is, hogy ebben a perspektívában könyvtárnak tekinthető akár a teljes virtuális és anyagi valóság. A „könyvtár az egész világ” metafora tehát csak a hagyományos modern könyvtár információ-fenomenológiai de(kon)strukciója által megvalósult ontológiai fordulatban nyeri el értelmét, perspektíváit. A könyvtár(i), (szöveg) dekonstrukciója szükséges ahhoz, hogy meghatározzuk a poszt-

modern könyvtári (és használói) jelenlét, a (könyvtári) *Dasein* kérdését, mind a használó, mind az információ felől. Posztmodern könyvtárban lenni egészen más (tér- és idő)élmény, mint a modern könyvtárban. Egy másik *Dasein*, könyvtári lét-állapot. A modern könyvtár alkalmi jelenség az olvasó számára, aki időről időre felkereste, utánajárt a dolgoknak, tényeknek, a könyvtárban hosszabb-rövidebb időt eltöltött vagy esetleg, a technika fejlődésével telefonos jelenlét, távhasználat útján tett fel bizonyos kérdéseket. A modern könyvtárhasználat individuális jellegű, motivációjú; a posztmodern könyvtárhasználat közösségi. A modernben az információs előismeret individuális jellegű, a posztmodernben közösségi. A posztmodern tehát „megfordítja” a kulturálódás, informálódás irányát. A modern az egyéntől jutott a közösségig, a posztmodern felhasználó az a priori közösségi kapcsolatok (social network) révén jut el az egyéni könyvtárhasználati motivációkig. A posztmodern (virtuális) könyvtár időbeli hozzárendelődése a társadalom információs igényeihez a folyamatosan a jelenre ható, a jelen által konstituált könyvtárhasználati aktussorozatok összességében manifesztálódik. Ez sokirányú, egyidejű, „valós” idejű folyamatokban ölt testet. A mai kor könyvtári felhasználója egyszerre többféle könyvtári forrást (az írást) és elérhetőségeit mint a jelölő (nyelv) jelölőjének (szöveg) jelölője (jelentés) hordozója (könyv) használva, egyidejű, diffúz könyvtári jelenlétben, multi könyvtári entitásokban, multikulturális (szöveg) környezetben létezik. Ez azonban még nem minden. Újraírható, újrafogalmazható, fragmentált (unilineáris-hypertext), (virtuális) szövegekörnyezetben és diskurzusterben kulminálódik a posztmodern könyvtári entitás autentikus „*könyvtárban benne léte*”. Ez a (virtuális) posztmodern (web)könyvtári *Dasein*. A könyvtári szövegek létállapota az (újra)olvasástól az (újra)írásig terjed. A korai internetes világban még igaz volt, hogy a web, a virtuális valóság attribútuma a könyvtár, vagyis a web teszi zárójelbe a könyvtárat, és nem fordítva. A szövegvalóság újrafogalmazásával, rekontextualizálódásával jutunk el oda, hogy a „könyvtár” teszi zárójelbe a webet, amely egyre rendszerezettebb, augmentált valóságban „nyeli el” a (virtuális) valóságot. A virtuális (posztmodern) könyvtár technológiailag a könyvtár egyik lehetséges szélsőértéke, de maga a virtualitás még nem a posztmodern könyvtár *conditio sine qua non*ja. (Így tehát most a posztmodern teszi zárójelbe a webet.) A posztmodern könyvtári gyakorlat az erőteljes és egyre többféle online (társadalmi–felhasználói) jelenlétéből kifolyólag tehát közelíti egymáshoz a különböző szöveg-, könyvtár- és közgyűjteményi típusokat, „feladatokat”; egyidejűvé teszi a könyvtári szövegentitásokat, bizonytalanná teszi a könyvtáros és az író-olvasói entitás, illetve funkció közti határokat. Miként lehetséges ez? Definiáljuk újra a posztmodern könyvtár egzisztenciális alapvetéseit! Az első maga a *Dasein*, a könyvtári jelenvalólét, de ez esetben jobbnak tűnik az ittlét, „*könyvtárban benne lét*” aspektusában megfogalmaznunk. A könyvtárhasználat apriori tér és időbeli kereteinek forradalmi átstrukturálódásáról, dekonstrukciójáról már beszéltünk. Az ittlét már nem jelent többé kizárólagosan fizikai jelenvalóságot az olvasó felől, sem telefonos bejelentkezést, hanem folyamatos, „online” kapcsolatot. Ennek létrejöttéhez szükség van a könyvtár, a szöveg kéznél-levőségére, a *Zuhandenheit*-ra, vagyis arra a tulajdonságára, hogy online bármikor rendelkezésre álljon a webes felületeken és az azokat megjelenítő egyre kisebb és „okosabb” hordozókon keresztül. A modern könyvtári olvasó dokumentumokra vonatkozó egzisztenciális kérdésfelvetése a „hol van”, „hány darab dokumentum van”, „bent van-e”, „kül-

csönözhető-e” kérdése a posztmodernre a használói jelenlét azonnaliságából fakadó virtuális (meg)létre irányuló kérdésfelvetésére módosult. A „hol van?” kérdése kiterjedt a webre is, ez nyilvánvaló, sőt egzisztenciális szempontból csak a „létezik a weben?”-típusú rákérdezés minősül igazi könyvtári kérdésfelvetésnek. Az információs „létkérdés” könyvtári aspektusai (Heidegger nyomán) a következők: minden kérdés egyben (információ) keresés is. Ez tökéletesen igaz, ha arra gondolunk, hogy az olvasó, akár faktografikus, akár referenz kérdéssel fordul a könyvtárhoz, keresést kezdeményez. A kérdés megkérdéztette a lét (az információ), ami a létezőt mint létezőt meghatározza. A lét mint megkérdéztett, sajátos felmutatásmódot igényel, amely lényegszerűen különbözik a létező felfedésétől. Ez is megállja a helyét információontológiai szempontból, hiszen az információ felmutatásmódja a posztmodern könyvtár kontextusában a virtuális valóság felülete. A virtuális valóság jelenvaló léte szempontjából alapvető fontosságú, hogy az információs fenomén a virtuális közegben egzisztál, áll fenn. A digitális selejtezés, törlés kérdése éppen ezért sokkal drámaibb problémát vet fel, hiszen nem példányok apasztásáról van szó, mint a valós könyvek esetében, hanem a digitalizált információs fenomén egzisztenciális fennállásának megszüntetéséről. Innentől kezdve, ha csak egy másik információs forrásban nincs archiválva, akkor megszűnt létezni mindenki számára. Egy tisztán digitális világ manipulációs technikái kimeríthetetlenek az ilyen eshetőség számára, s ez éppen a nyomtatott dokumentum és a digitalizált információ közötti egzisztenciális fennállás különbségében van. De persze a mentés másként lehetősége pozitív távlatokat is megnyit a posztmodern könyvtár számára; a könyvtárak teremtésének, a szövegek átírhatóságának, rekontextualizálhatóságának, reinterpretálhatóságának perspektíváját.

A könyv, a szövegtartalom térbeli feltalálhatóság új (virtuális) kontextusba is kerül. A példányszám kérdése már irreleváns problémává válik, csak az lesz a fontos, van-e vagy sem. A posztmodern könyvtár egyre nagyobb részben legalábbis tehát a folyamatos jelenvalólét idősíkjába kerül az online jelenlét során, így a „mikor” kérdése csak a felhasználó felől jelenthet akadályt. „A mikor lesz bent a könyv?” jövőre irányuló kérdése tehát megfordul. Mikor lép be az olvasó a könyvtári prezenciaidő síkjába? Mikor kezdi el a webet könyvtárosként (is) használni? Egy virtuális képi és szövegvalóságot is szolgáltató könyvtár számára nem lesznek értelmezhetőek a tisztán fizikai könyvtárhasználatot kondicionáló egzisztenciális kérdéseik többé. Nem lesz továbbá példányhierarchia és a hozzáférhetőséget időben korlátozó kölcsönözhetőségi lejárat kérdése, időhierarchia többé, amely a modern, papíralapú könyv(tár) hozzáférhetőségének egyik fő hierarchizáló szempontja a nyilvánosság szabadságfokának befolyásolására. (A papíralapú könyvtár jelenvalóléte és kéznél-levősége szempontjából a könyv raktári vagy szabadpolcos példányainak kölcsönözhető avagy helyen olvasható relációja, nyilvánossága a dokumentum egzisztenciális kérdése, a virtuális könyvtár esetében a pusztta megléte, nem-léte a kérdés.) Azon már nem lesz vita, hogy hány példányt rendeljünk, hiszen egy is végtelen felhasználónak elég lehet, csak azon lehet vita, hogy legyen-e egy szöveg digitalizált vagy sem. (Bár alapvető etikai kritérium, hogy könyvtáros nem cenzúrázhat a digitális tartalmak életre keltésekor.) Az információs fenomén léte a virtuális világban nem egyszerűen azt jelenti tehát a fizikailag korlátozott papíralapú írással, szöveggel szemben, hogy hányan férhetnek hozzá és mikor, milyen időhierarchiában, hanem az, hogy létezik-e vagy sem. Az időhierarchia és a példány-

hierarchia ezzel dekonstruálódott. A könyv fizikai dekonstrukciója ledönti, relativizálja a könyv objektív paramétereit. Az igazi e-könyv „átméretezhető”, így relatívak lesznek a szöveghierarchia hivatkozási, eligazodási pontjai is. Most a könyvtár térbeli hierarchiáját kell dekonstruálnunk, hogy teljesen eljussunk a posztmodern közgyűjtemény térbeli (egzisztenciális) valóságáig. A könyvtár dokumentumainak és szolgáltatásainak hierarchikus rendje, a könyvtári térhasználat aktussorozataihoz rendeli hozzá azokat a megfelelő információ-, dokumentum- és humánerőforrás-igényeket, amelyeket a könyvtár térbeli adottsága kifejezetten implikál. A könyvtáros ül a pultnál és olvas – modern paradigmája (és előítélete) a könyvtáros mozog (a valós és virtuális) térben, és „ír”; (szövegeket gyárt, digitalizál) – paradigmaváltásával ellentételezhető. A könyvtár térbeli hierarchiájának lebontása az online virtuális (közösségi) könyvtár nagy lehetősége. A posztmodern könyvtári weboldalak dinamikusak, a web 2-es kánon szerint egyéni felhasználói fiókok rendelhetők hozzá, (my library), az oldalak portál jellegűek. A valós könyvtári tér dekonstruálása „ezzel párhuzamosan” a fizikai terekben is lezajlik. A posztmodern (valóságos) könyvtári tér is dinamikus. A polcok kerekeken gurulva egy hétvége alatt átstrukturálhatóvá teszik a teret. És amit az egyik nap itt találtunk, másnap már nem fogjuk. Ez sokaknak bosszantó lehet egy szupermarketban, de a cél könyvtári környezetben is „ugyanaz”: mást is vigyen, vegyen a megszokotthoz képest, többet költjön, azaz sokoldalúan kulturálódjon. A shopping koncepció szintén a posztmodern könyvtár egyik alapvető állományprezentációs eszköze. A posztmodern dekonstrukciós elv tehát a könyvtár térbeli fragmentálásában, az állomány tartalmilag koherens rendszerének széttöredezetttségében, dekontextualizálásában is megvalósul. A könyvek egymáshoz képesti térbeli hierarchiájának lebontása úgy is megtörténhet, hogy a polc zárt hierarchiájából, egyéni, használati szempontok szerint kiemelve mutat meg a kulturális kínálatot, hívom fel a figyelmet egy-egy könyvre. A dokumentumtípusok elkülönítése megszüntetésének is lehet több fokozata. Nemcsak hogy egy (könyvkiválasztó) térbe kerülhet a DVD és CD, a hangoskönyv, ha egyáltalán van még értelme ezekről a hordozókról beszélnünk, hanem a papíralapú tartalmak közé is. A mai (posztmodern) könyvtár nem egyszerűen elvesztette a könyvtár név elsődleges jelentését, hanem magát a „jelentést” mint öndefináló elvet, identifikáló elvet hagyta maga mögött. Nem arról van szó, hogy kell-e „hiteles” ismeret, tudás, hanem az, hogy létezik-e ilyen. A könyvtár nem egyszerűen a „megbízható” tudás, információ átadásának monopóliumát vesztette el, hanem elvesztett maga a (hagyományos értelemben vett) „tudás” is. Pusztán információs jelenlétről, állapotról beszélhetünk könyvtárfogalom ürügyén, ez viszont „végtelenül” kiterjesztheti a könyvtár fogalmát magát a virtuális világra. A könyvtár nem egyszerűen a weben van jelen szolgáltatásaival, hanem a web lesz „könyvtárszerűvé”. A könyv fenomenológiai elemzése, értelmezése, destrukciója, dekonstrukciója jelenti azt a posztmodern elvet, amellyel a könyvtől az információs fenoménig, illetve e fenomén egyetemes jelölőjéig, a virtuális valóság, a virtuális könyvtár fenomenológiai konstellációjáig eljuthatunk. A virtuális valóság tehát egyetemesen teremti újjá a könyvtárat; az ittlét információs (könyvtári-benne) létté lesz. Ehhez kell megértenünk és a posztmodern (web)könyvtár kontextusában újraértelmeznünk Derrida kijelentését, miszerint a könyv halála az írás (igazi) kezdete, sőt – tehetjük hozzá, annál is több, a könyvtár(használat), az újraértelmező olvasás igazi kezdete is. Az írás (könyvtári) „újráfelfedezése” a

jelentés(alap) dekonstrukcióját jelenti a használó felől. Ma már mindenki, aki információt keres és archivál, „regisztrál”, vagyis egyszerűen csak kommunikál írásban, az „könyvtárhasználó”, hogy közben esetleg „igazi” könyvtárra mutató tartalmat is talál, vagy esetleg könyvtári szintű adatbázist hoz létre, az „mellékes” kérdés. Ma már az interneten elhelyezett bármely tartalom archiválásnak, „regisztrálásnak” számít, még akkor is, ha csak kommunikációs célú cset üzenet is, az „örökre megmarad”. Az írás, a szöveg csak most kezdett „öneszmelésbe”, most lett élő, kontextus nélküli információs „megalapozottságú”, de egyben vissza is tért történeti alapjaihoz, hiszen az írást eredetileg nem kommunikációra találták fel, hanem „regisztrálásra”, archiválásra. Így nemcsak az író-olvasó, de a könyvtárhasználó és a könyvtáros is „egy személyben” mindenki lehet a mindent átható „fantasztikus (posztmodern) könyvtárban”.

A könyvtár-filozófia központi kiinduló problémái az informatika, az internet, a digitalizáció, a szöveg jelenségvilága, az írás, a web, a könyvtár értelmezési metaforái köré csoportosulnak. A könyv(tár) ön(újra)definiálásáról, vagyis a szöveg újraértelmezéséről, tiszta (immanens) fenomenológiai-információs redukciójáról, mindent áthatóságáról beszélünk tehát posztmodern ürügyén. Amikor manapság a könyvtár ontológiai talapzatát arra való hivatkozással próbáljuk érvényesnek elismertetni, hogy fontosak a megbízható, ellenőrzött, fix információk, amelyek referenciája kizárólag a „könyvtár”, akkor tulajdonképpen a könyvtár metafizikai, hatalmi horizontját „védjük”. Pedig éppen egy ezzel ellentétes paradigma lehetne az új alap – a talapzat nélküli talapzat – amelyben a leginkább megmutatkozik a tudományelméleti diszkrepancia modern és posztmodern könyvtár között. Ugyanez igaz a könyvtári tájékoztatásra is, amely már szintén nem egyoldalú „kinyilatkoztatás”, hanem kétoldalú, plurális diskurzus. Posztmodern értelmezésben tehát nem a könyvtár funkciója, hanem a tudás, a könyv, a könyvtár *léte* vált „problémává”. A posztmodern kánon alapján értelmezett könyvtár számára éppígy nem a fejlődés (technológiai, szolgáltatáskultúrát érintő) kérdései a lényegesek, hanem maga a *fejlődés fogalma, a (hagyományos) könyvtár lét-jogosultsága válik kérdésessé*. A könyvtár-filozófiai kérdés tehát a posztmodern létállapotú könyvtár számára nem az, hogy történt-e előrelépés a korábbi könyvtári korszakokhoz képest, hanem sokkal inkább maga az állapot válhat „kritikussá”, öndefiniáló elvvé. S éppen ebben a negatív, vonatkozási pontok nélküli öndefiniáltságban megmutatkozó ellentmondás az, amely egyáltalán szükségessé, lehetségessé teheti a könyvtár posztmodern kontextusában való megfogalmazását, dekontextualizálását.

Második (anti)-tézis:

A (poszt)modern Fővárosi Szabó Ervin (Könyvtár): (re)konstrukció vs. dekonstrukció, kísérlet a (dialektikus) szintézisre, a dekonstrukció berekesztésére

Az első (anti)tézisünkben zárójelbe tettük, dekonstruáltuk, „berekasztettük” a könyvet, könyvtárat, a szöveget, sőt olykor az információt magát is. Visszatértünk a „tiszta”, immanens információs fenoménhez, új szempontokat adva ezzel a *könyvtári benne-lét* kritériumainak, amelyet a teljes anyagi és virtuális valóság Dasein-jává tettünk, amikor a posztmodern könyvtár fundálását, transzcendentális

redukcióját végeztük. Lebontottuk – nyilván csak szimbolikusan, nyelvileg – a kultúra templomát, a régi könyvtárat, de csak azért, hogy a könyvtári fogalmi felszíntől a mélyre, az információhoz jussunk. E folyamatban (re)konstruálva a posztmodern könyvtárt, megszabadítva a könyvtár metafizikai hierarchiától, a történeti-teleológiai spekulációktól, narratíváktól – „új szövetséget” és funkciót ajánlva az író-olvasónak, ahol már nem lesz könyvtáros és felhasználó többé, nem lesz információt kinyilatkoztató és befogadó, hanem mindenki egyenlő eséllyel lehet a posztmodern könyvtár könyvtárosa, író-olvasója. Még mielőtt túlságosan messzire mennénk –, nem tudom lehet-e persze messzebbre menni, mint a teljes (könyvtári) létet információs fenoménre, monászra, kiáradásra visszavezetni, disszeminálni és könyvtári entitásként (re)konstruálni, (re)interpretálni –, idézzük meg Derrida és Heidegger egy-egy kritikusat. Derrida egyik kritikusa, András Sándor szerint a semmire játszó Derrida „*helytelen, lépés nélküli mozgással igyekszik kimozdulni a metafizikából. Helybenakadályfutás, mondhatnánk, helybentánc. De mert lépni nem tud, a helybentánc közben földhözragadt lábbal seggre esik.*” Lukács György szerint Heidegger „álobjektív” kategóriákkal operál, amikor a létanalízist végzi. Mivel nem akarunk seggre esni (álobjektív) könyvtári létanalízisünkben, így most tehát rövid időre tegyük zárójelbe a poszt előtagot, rekesszük be a berekesztést magát, hogy lássuk a modern könyvtárat, aminek antitéziseként fogalmazzuk meg a posztmodernt.

Ha Hegel a teológia és a történelem nyelvén írta le az anyagban és a technikában végbemenő változásokat, akkor a mi feladatunk e tézisben, hogy a modern könyvtárban lezajló, a posztmodernitáshoz is vezető evolúciót, a könyvtár (történelmi-politikai) létállapota és (információs-dekonstruált) lét-állapota közötti különbséget, a kulturális modernitás és posztmodernitás könyvtári dimenzióit a könyvtári nyelvezet narratíváin keresztül mutassuk föl. A német idealizmusra, a materializmusra, azon belül is Hegelre és Marxra alapozott modern könyvtár-filozófia a könyvtár anyagi valóságának, a kultúrának a történelem- és társadalomfilozófiai, ökonómiai (evolúciós) totalitását mutathatja be. A könyvtár a modernitásban (társadalmi) létkérdéssé lesz: a kultúra a szellem történeti öneszmélését, önmeghatározását fundáló immanens (történelmi) *szükségszerűség*. Az egyén szempontjából a művelődés, ahogy Hegel is megfogalmazza: „*kényszermunka a viselkedés pusztá szubjektivitása ellen, a vágy közvetlensége ellen, valamint az érzés szubjektív hiúsága és a tetszés önkénye ellen*”. Hegel ezzel nemcsak Kantnak „üzent”, de itt kristályosodik ki a modernitás és posztmodernitás kulturális-esztétikai diszkrépanciája is, hiszen a posztmodern könyvtár „szubjektív” konstrukció lesz. Ezért is válhatott a public library filozófia a posztmodern (köz)könyvtár kiindulópontjává (a porosz népkönyvtárral ellentétben), hiszen az olvasók igényei által, a társadalmi ellenőrzés magas fokú bevonásával működtetik a könyvtárat. A modernitás könyvtári világában azonban más típusú könyvtár-filozófiai, kultúrpolitikai célkitűzéseket is természetesnek veszünk. A modern könyvtár nem egyszerűen kultúrát „szolgáltató”, mint a posztmodernben, nem esetleges, véletlenszerű kulturális többletként jelentkezik, mint a premodernben, hanem a megvalósult kultúra, vagyis *művelődési folyamat maga*. A könyvtár az *Alle Menschen werden Brüder* (beethoveni-schilleri) gondolatnak, a nembeli lényeknek intézményesült közvetítője a megvalósult, jóléti keretek között működő „médiума”. Miért mondhatjuk, hogy a köz-

könyvtár az apriori modern könyvtár? Azért, mert a más típusú modern könyvtárak „járulékos”, „funkcionális” formái, attribútumai a kultúrának, a közkönyvtár ellenben szubsztanciális. A közkönyvtár „totális” módon elégti ki a modernitás (kulturális, kultúrpolitikai) szükségletrendszerének szempontjait. Fehér Ferenc szerint a modernitás (így a modern könyvtár is) hármas oszlopon nyugszik: társadalom, (nemzet)állam, szociálpolitika. E három elvet a három könyvtári alapfunkció – gyűjteményezés (archiválás), feldolgozás, szolgáltatás (nyilvános hozzáférés, tájékoztatás, kölcsönzés) – dialektikus egyensúlyát és egységét a legideálisabban a modern közkönyvtár valósítja meg. Az összes többi (modern) könyvtártípus valamelyik funkció „hanyagolja” vagy túlsúlyba hozza, éppen azért, hogy a fő funkciójának megfelelhessen. Míg egy szakkönyvtár, intézeti könyvtár egzisztálhat „titkos könyvtári entitásként”, egy közkönyvtár nem. Jó megközelítésű helyen, megfelelő, használói igényekhez igazított nyitva tartással kell üzemelnie. Ebben is az tükröződik, hogy a közösségi-teleologikus mozzanatban kulminálódik a modern közkönyvtárhoz, a „nembeli lényeghez” vezető út lényege az egyéntől a közösségig. A gazdaság, jog, állam, család, vallás, tudomány, művészet elidegenedett szféráiból tér vissza az egyén a közösséghez, a nembeli lényeghez – vallja Marx. A modern (köz)könyvtár tehát így lesz szükségszerű, az elidegenedés legmagasabb szintű, egyben befejező mozzanata, (politikai) eszköze, mindenképpen valamilyen „pozitív” fejleménye a modernitásnak. A modern könyvtárban az olvasó mint a lét anyja, a kultúra által (az ember felnőtte válásának evolúciójában) feloldódik az állítmányban (a létben, léttel való szellemi egységben). A kultúrában oldódnak fel végleg lét és a lényeg, az egyén és emberi nem, valamint ember és természet ellentmondásai. Ezzel szemben a posztmodernben a kultúra, a könyv, a könyvtár (információs) létkérdéssé redukálódik, „degradálódik”. A posztmodernben a közösségi „benne-rejléstől” jutunk az egyénig, és tovább, hiszen a közösség és a „könyvtár” apriori létstruktúráként jelenik meg. Még meg sem született valaki, máris meg van osztva az ultrahangképe a közösségi hálón, halálunkat szintén ott jelentik be, emlékdaldalá, örök (virtuális) prezenciává alakítva felhasználói fiókunkat. A premodern korban az egyén a történelem termékeként került a tudatától és akaratától független termelési-közösségi viszonyokba, a posztmodern egyén apriori kerül (virtuális) közösségi relációk közé. Amit a modernitás elválaszt és eredménynek mutat fel a feudalizmus társadalmi struktúráival szemben, az individuum világgal egyedül-szemben állását, azt a posztmodern megfordítja (social network), és a (virtuális) közösség kiindulópontjává teszi. Éppen úgy a könyvtártípusok specializálódásánál (elidegenedésénél). A modern korban létrejött, szétvált könyvtári, közgyűjteményi munkamegosztáson alapuló könyvtári létkarakterek a posztmodernben konvergálnak. A használót nem érdekli, milyen könyvtári entitásból tölt le magának anyagokat, információkat, amelyekre szüksége van. Éppen ez az információs „létfellazulás” tágítja ki a posztmodern könyvtári narratívát a teljes virtuális valóságra, de „szűkíti” is egyben a virtuális valóságot könyvtárivá. A különböző könyvtári entitások tehát konvergálnak a posztmodernben, a disszemináció, a megosztás által, a weben keresztül. Ebben a szerepkörben a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Közpon-ti Könyvtárának tudományos, szakkönyvtári, közkönyvtári státusa már önmagában is a különböző könyvtári entitások konvergálásnak eredménye. De megemlíthetjük a pécsi Tudásközpont könyvtári multi-identitását, amely mind területi, mind funkcionális „összevonást” is megjelenít.

A modernitás a kort a kultúra társadalmává teszi, vagy ahogy Hegel nevezi, a művelődés világkorszakává. A művelődés, a könyvtári művelődés is tehát nem egy avított kultúrpolitikai eszköz és jelszó, hanem a modernitás, a modern könyvtárhasználat filozófiai önmeghatározása, öndefiníáló elve is. Éppen ezért is a modern társadalomban a könyvtár később intézményi kölcsönhatások társadalmi felépítményeként, a funkcionális munkamegosztás egyik alrendszerében jelenik meg, mint a kulturális szükségletek allokálója. A modernitás monetarizálja a kulturális javakat, vagyis megteremti a kultúra intézményesített allokálásának gazdasági–pénzügyi előfeltételeit, a kultúra mennyiségi elvű kezelését. Persze nagy kérdés, hogy a modernitás projektuma nem fordult-e a visszájára, az érték rovására, abban a marxi tételben, hogy a mennyiség átcsap minőségbe. A piaci elosztást (is) ellensúlyozó kulturális közszolgáltatások allokációs szempontjait kezdetben az értékvezérelt állományalakítási filozófia határozta meg, hiszen az emberiség felnőtté válásának (befejező) folyamata a kulturális érték átadását szükségszerűvé tették. A modern könyvtárügy „harcát” vívó, a könyvtári modernitás ingájának is tekinthető porosz népkönyvtári és az angolszász public library „ütközetéből” az a liberális szemlélet győzedelmeskedett, (amiből a könyvtári posztmodernitás is kinőtt), hogy egyre inkább a használók (kizárólagos) kulturális igényei, (szubjektív) szempontjai határozzák meg az állományalakítást. Ennek „belátására” persze szükséges volt a modernitás tévútjaira is, a totalitarizmusok könyvtárügyére. A posztmodernitás korának kezdetét sokan éppen Auschwitz és a Gulág fennállásának (kulturális) konzekvenciáiból eredeztetik. A „Lehet-e verset írni Auschwitz után?” – adornói kérdésfelvetésre adott egyik lehetséges válasz a modernitás „végeének”, a posztmodernitás kezdetének szimbolikus aktusa is lehet. Könyvtári értelemben a politikai és kulturális forradalomnak, az osztályharcnak a pártos könyvtárnak a berekesztése lehetnek azok a sarokpontok, amelyek a könyvtári, „használó alapú” demokrácia új diskurzusát aktualizálják. A tömegkönyvtár kísérlete, amely a public library és a népkönyvtár (elsősorban szovjet típusú) szintézise, szintén „elbukott”.

De a kultúrához való létviszony is megváltozott a posztmodernre, amely valójában a modern és posztmodern könyvtári funkció, *jól-lét* és *lét-állapot* között áll fönn. A modernitás kultúrára vonatkozó kérdése, hogy milyen kultúra szolgálja a nembeli lényeg reprezentációit, a posztmodernben maga a kultúra kérdőjeleződik meg, mint a könyvtár adekvát közvetítő közege. A kultúra helyébe az információ lép. A modern (köz)könyvtár a modernitás projektumának egyik legfontosabb eredménye, eszköze és célja, vagyis (fel)építménye; a kultúrának mint (a modernitást is) önmeghatározó, öndefiníáló elvnek a kritikai hordozója. Márkus György a következőképpen fogalmazza ezt meg: „*A kultúra modern fogalmának kialakulása azt jelzi, hogy maga az ember emberi mivolta vált problémává, hogy ennek jelentését többé már nem rögzítik szilárdan a vallási vagy világi hagyomány által átörökített eszmények, hogy ez olyasmivé vált, amit keresnünk kell*”. Az ember, a társadalom kritikai önkeresése, önújratemtése a mindenki által szabadon, korlátozás nélkül hozzáférhető és értelmezhető kultúra által történhet. A modern könyvtár tehát eredetileg, a modernitás lényegét tekintve, „kritikai” felépítmény volt. Hegeli nyelvre átültetve, a szabadság szükségszerűségének és a szükségszerűség szabadságának dialektikus szellemi totalitása ölt testet a kultúrában. A kultúrában a szükségszerűség szabadsága az érték (elvont) fogalmának konkretizációja. Az

érték nem a tudattól elvonatkoztatott apriori magánvaló „tiszta eszme” („politika-mentes” szemlélete), mint a kanti filozófia sugallja, és ahogy a mi információ-fenomenológiai redukciónkban is visszaköszön ez a posztmodern könyvtári környezetben, hanem a történelmi fejlődés szükségszerűen megvalósuló (gyakorlati–társadalmi) mozzanata, folyamata. A kultúra a modernitás számára létszükséglet, előfeltétel, eszköz és cél, a posztmodern könyvtári konstellációban lét-szükséglet-ről beszélünk a kultúra információs fenomenológiai redukciója kapcsán. Az azonnali elérhetőség lesz a fő mozzanat, nem az értékhierarchia, pláne nem a kultúrpolitikai diskurzus.

A modern könyvtár esetében éppen az a kérdés, hogy van-e kulturális érték a polcokon, vagyis az, hogy milyen kultúra lelhető fel. Az érték és a szükséglet két rendezőelve szolgál a modern könyvtári (kulturális hierarchia) alapjául. Az Egyetemes Tizedes Osztályozás az apirorisztikus hierarchiát, a „pozitív, transzcendentáló tudás” struktúráját jeleníti meg a hagyományos, modern könyvtár objektív besorolási, rendezési elveként, amelynek posztmodern ellensúlyozására egy (posteriori) szubjektív elvet kell tételeznünk. A perkoordinált, apriorisztikus, hierarchikus és a posztkoordinált, (posteriori), mellérendelő osztályozási rendszerek a modern és posztmodern könyvtári dichotómia szempontjából is értelmezhetőek. Lényegük, hogy a metafizikai hierarchiát a könyvtári osztályozás szintjén is lebontsák, dekonstruálják a nyelvi dekonstrukció segítségével. Ennek gyakorlati megvalósulása már korábban megtörtént, amikor a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár bevezette az úgynevezett családi könyvtárak állományainak természetes nyelvű, tematikus, önfeltáró rendszerű szisztémáját. Ez a rendszer, a maga szubjektívizmusával, a könyv megtalálásának *önmagát-önmagaként-önmagaán megmutató*, „dekonstruktív” jellegével már a posztmodern könyvtár egyik lehetséges modelljét elővételezte. Ebben a szisztémában egy-egy mű akár két más filozófiájú elrendezési rendszerben, más relációban egyszerre is fellelhető. Megszűnt tehát az a kapocs, hogy az azonos példányok, függetlenül az osztályozási rendszertől, „egy helyen” legyenek. A két (könyvtári) fedél, „modus” a modern és posztmodern dichotómiájának megfelelően, a könyvtár két oldalát, attribútumát mutatja. A modern hierarchikus és a posztmodern, szubjektív könyvtári világot.

A feltárás nyelvi dekonstrukciójából az is következik, hogy a posztmodern könyvtár „indifferens” az érték(hierarchia) iránt, minthogy (tudományos) értékdefiníciókat nem is hozhat önmaga megalapozására, (ami nem azt jelenti, hogy érték nincs benne), hanem pusztán „információs” létállapotú, különösen a digitalizáció megjelenése után. *A „kulturális” létből információs lét lett.* Fő rendező elve a meglepetésszerű, váratlan tartalmi keveredések, a kulturális (érték)hierarchia fragmentálása, dekonstrukciója, a multikultúra. Az idősíkok összevetéséről már volt szó, így talán megkockáztathatjuk azt az oppozíciót, hogy a modern könyvtár „porosodó”, megőrzési hangsúlyú, a posztmodern könyvtár kurrens, forgó állományú. A modern könyvtár, mint társadalmi (jóléti) közszolgálati képződmény funkcionál, üzemel, szolgáltat, nevel, mint a társadalmi munkamegosztást és szocializációt elősegíteni hivatott intézményrendszer; a posztmodern könyvtár (mindezek mellett, egzisztenciális értelmében is) „információs” létállapotban egzisztál, amely posztmodern értelemben vett (könyvtári) fennállás, egzisztenciális prezencia, itt-lét, jelenvalólét, állapot. A modern könyvtár (és állománya) a történelemből, a történeti fejlődésből kinöve lesz abszolúttá; öndefiniáló elve a kultúra megőrzésének

szükségszerűsége; a posztmoderné a jelenvalólét folyamatossága, a történelemtől való leválás, a történelem elvesztése. A posztmodern könyvtár vissz(ájár)a fordítja a feje tetejére állított olvasó–könyvtár(os) viszonyt. *A filozófia – Hegel szerint a „megfordított világ”* – írja Heidegger, de éppen abban bizonytalanodunk el egy idő után, hogy melyek a visszafordítás vonatkozási pontjai. A posztmodern könyvtár borges-i metaforája azt a lock-i tételt „posztmodernizálja” a szövegre, mint az apriori tudat metaforájára, hogy „*semmi sincs az értelemben, ami ne lett volna meg előbb az érzékekben*” (szövegben). Így a másolás azt jelenti, hogy a szövegek létrehozása nem más, mint saját magunk másolása, „*ők az a könyv, amelyet másolnak, ők a megkettőzött nyelv önmagához képest való apró eltérése, ők az önmagába visszatérő párbeszéd*” – vélekedik Foucault. A könyvtár a betűk, az információk, az értelmezések végtelen és véletlen kombinációján, de mégis véges számú köteten alapuló apriori magánvaló tudattá, az ab ovo létező „fantasztikus” könyvtár szinonimájává lesz. Ez a fantasztikus könyvtár jelenti a posztmodern könyvtár-filozófia számára a szöveg, de még inkább az információ „preontologikus” létállapotát, amely az információs fenomén jelenvalóságához előzetesen tartozik. Amikor az olvasást, de a beszédet is – Derridára hivatkozva – írásként, írásaktusként definiáljuk a posztmodern könyvtár számára, akkor ezzel azt a „veszélyes” tézist is tételezzük, hogy igazi, autentikus könyvtárhasználó a posztmodernben csak írástudó lehet, ami nyilvánvaló elitizmushoz vezet. Ez helyes lehet egyes szakkönyvtárak, egyetemi könyvtárak, (amelyek kinevelik az írástudókat) és a nemzeti könyvtári funkciók felé, de közkönyvtári vonatkozásban – márpedig a modern könyvtár par excellence közkönyvtár – nem. Mi sem bizonyítja ezt jobban, minthogy ma még az (értő) olvasást sem várhatjuk el mindenkitől, nemhogy a (félre)olvasáson alapuló (re)interpretációt. Arról nem is beszélve, hogy a (szak)dolgozat-írás filozófiailag „olvasás”, reprodukció; „írásnak”, (re)interpretációnak a tudományosan–irodalmilag új tartalom, kutatási eredmény teremtése, kimutatása minősül. Ez az egyetlen kritérium elegendő lenne arra nézve, hogy van létjogosultsága a modern, a kultúrát kívülről szemlélő, könyvtári-olvasói entitásnak a posztmodern korban is, de azért soroljunk fel még néhányat! A történelemtől való leválás, a történelem elvesztésének dialektikus (könyvtári) aktusai csak a történelemre visszahivatkozással történhetnek. A dekonstrukció csak akkor nem válhat öncélú könyvtárrombolássá, ha a lerombolni kívánt (vissza)hivatkozási pontokat mégis megőrizzük. Így, ha a „porosodó” könyvtártól megválnunk, akkor már nem fogjuk tudni, vagy az eljövendő nemzedék, hogy mit is veszítettünk el. E paradoxon csak a modern és posztmodern könyvtár közelítésében oldható fel. Természetesen elfogadható, hogy minél kisebb és általánosabb (köz)könyvtári entitásról beszélünk, az állomány kora annál jobban közelítsen a prezenciaidőhöz. Ehhez persze olyan könyvtári gazdagság kell, hogy egy-egy új megjelenésű könyvből tíz-húsz, vagy akár még több példányt beszerezzünk. 100 ezer kötet, kétéves megjelenési idejű könyvekkel való megtöltése drága mulatság, talán pazarlás is, mert utána, „mesterséges problémaként generálva”, ott van a leselejtezett állomány elhelyezésének gondja. A könyvtári kínálat prezenciaidejének minél inkább „mostra” vonatkozó szűkítése, papíralapú könyvek esetén, még magának a posztmodern könyvtárnak is túlzó leegyszerűsítése. E radikalizmus csak akkor „működik”, ha van retrospektív, „porosodó” példány, vagy megfelelő digitalizálási politika, amely minden visszahivatkozást, retrospektivitást az abszolút (könyvtári) prezenciába állít.

Appendix, utótézis: létezh-e posztmodern könyvtár- és információtudomány?

A könyvtár (ön)de(kon)strukciójának (re)konstrukciós föladatát bevégeztük, viszonylagos képet adva egy olyan „könyvtár-filozófiáról”, módszerről, modellről, amely a posztmodern könyvtári állapot „hiányosságait” kontrollálhatja, de maga a posztmodern könyvtári fedél is egy olyan könyvtári modusként jelent meg a modernnel szemben (a bibliopláza modellben), amely reális alternatívát jelent a sajátos, nyelvileg formált diskurzív könyvtárhasználati reprezentációk, narratívák által elvárt könyvtári szolgáltatások megvalósítására. A közbeszéd, a használók számára talán nem is annyira fontos, hogy milyen könyvtártudományi alapokról jutunk el a „posztmodern” használókhoz, igényeikhez. Némely vélekedésekkel szemben, és ez az előadásom filozófiai logikájából is következik, ma már nem az a feladat a könyvtáraknak, hogy „elébe” menjenek a használói igényeknek. Ez túl „banális” fordulat és megoldás lenne egy olyan információ-reprezentációs (virtuális) térben, ahol a könyvtár „nyilvánvaló”, a mindent összegyűjtő (virtuális) fekete lyuk, „észrevehetetlen” vakfolt, ahol a lét (információs) lényege maga a „könyvtár”. A posztmodern könyvtár olyan létstruktúrában egzisztál, amikor az olvasó, aki mint tudjuk (virtuális) inskripciókat regisztráló író valójában, bármikor, amikor információk felületre jut, információkkal dolgozik, információkat disszeminál, megoszt stb., egyben autentikus *könyvtárban-benne-léte* jut kifejeződésre. A könyvtár az információkiáradásnak, az információ disszeminációjának, megosztásnak egyik fontos elosztó, újrateemtő, reinterpretáló, reprezentáló, visszacsatoló alrendszere, „alközpontja” a posztmodernben, mert persze valóságos „központokról” egy dekonstruált világban nem beszélhetünk, „legfeljebb” pénzügyi értelemben. Teszi ezt annak dacára is, sőt éppen ebben újraeszmélve, amikor a tudás viszonyítási, referencialvelei elmosódnak, a tudás „személyes” lesz. Umberto Eco szerint az információáradat elbutítja a tömegeket. Richard Rorty azonban így érvel: „*Le akarom fokozni a tudás keresését az önmagában vett végcél státusából, a nagyobb emberi boldogságra irányuló eszközök egyikének státusára.*” Nos, könyvtári nyelvre lefordítva: a megoldás, a gyógyír a modern és posztmodern könyvtári antagonizmus megszüntetésére, egy olyan (poszt)modern könyvtári modellben kereshető, ahol a poszt előtag (időleges) zárójelbetételével valóságos referenciaként, „modern” konstrukcióként (is) állhat előttünk a könyvtár. Kettős könyvtári-használói identitás, könyvtári entitási modell ez. Modernről, posztmodernről, mint egymás „komplementereiről”, csak olyan tudományos kontextusban érdemes beszélni, amely elfogadja premisszáinak, hogy a modernitás alapvetően pozitív, még ha mára, egyes interpretációk szerint, meghaladott vagy kifejezetten zsákutcás történelmi fejlemény is volt. (Ilyen meghaladottságok egyik specifikus, mégis az egész életet meghatározó területe a modern pénzrendszer, pénzkibocsátás magántulajdonú szerkezete.) Könyvtári kontextusban a modernitás eredményei, még a modernitás elhajlásaival, a totalitarizmusokkal együtt is, kérdéses sem lehet, mert a könyvnyomtatás feltalálásával, a könyvtár „automatikusan” megkapta a modern könyvtári lét-alapját, pontosabban a modernitásban vált a könyv, a könyvtár, a kultúra számunkra-valóvá. A totalitarizmusok könyvtárügyében egyrészt torzult a könyvtárhasználat szabadsága, központosodott a könyvtári rendszer, az irodalmi élet, a könyvkiadás, másfelől ki is teljesedett, „egységesegett” a könyvtárba járás ideológiai kényszere által a könyvtár társadalmi dimenziója. Az ideológiai, faji, osztályhar-

cos stb. nevelés tehát egyfelől könyveket zúzott be, égetett, másrészt radikálisan megvalósította a művelődést, a kultúra hozzáférhetőségének felül- és alulreprezentációját egyszerre produkálva. A posztmodern könyvtár és könyvtártudomány lényege, amelyben egyszerre mutatkozik meg előnye és korlátozottsága, „ezzel szemben” a „tisza” (információs) fenomén „szemlélete”, redukciója, majd további fázisban, magának a tudásnak a dekonstrukciója. A modern (totális) kor könyvtári diskurzusaiban az osztály(harc), az ideológia, a pártosság, az elidegenedés, a közművelődés ideológiailag és esztétikailag átértelmezett „metanarratív” szempontrendszere dominált. Beszédes az is, hogy a modern kor könyvtári ingája hogyan „kapcsolta össze” a public library liberális és a porosz népkönyvtári modellt a szovjet tömegkönyvtárakban. Lenin egyfelől bírálta a public library filozófia üzleti jellegét, de azt is megállapította a New York Public Library-t tanulmányozva, hogy a területi (hálózati) szerveződés a gyors dokumentum- és könyvtárelérés „hasznosítható” a Szovjetunió kommunista könyvtárügye számára. A posztmodern könyvtárügy egyértelműen a public library „történelmi győzelmével” tejesedett ki, legalábbis az euroatlanti térségben, közkönyvtári szinten, (a globalizációs hatások miatt is). Bár meg kell említenünk, hogy egy kettős, modern és posztmodern könyvtári identitást is felvállaló könyvtár számára a modern aspektusban „nem ördögtől való” a könyvtárnak, könyvtárosnak, információnak mint tekintélynek, referenciának a reinterpretációja, (re)prezentációja, még akkor sem, ha a történelmi-könyvtári totalitásban is megnyilvánuló hatalom dekonstrukciójaként határoztuk meg a posztmodern könyvtár (fenomenológiai) lényegét, jellegét. A könyvtári tekintélyt azonban véletlenül sem az ideológia szintjén kell helyreállítani, rehabilitálni, hiszen, ahogy Gadamer megállapította, a tekintély az újkorban (a modernitásban) lejáratódott, eltorzult, mert egyoldalúan a vak engedelmesség mozzanata domborodott ki benne. Vissza kell térni az ideológiától „dekonstruált”, tiszta, az intézményes elidegenedést megszüntető szemléleten alapuló kölcsönös elismeréshez. A könyvtár (posztmodern) dekonstrukciós „projektje” valójában ebben a tekintetben rekonstrukciós folyamat is egyben. A posztmodern könyvtártudomány egyik lehetősége, hogy az informatika révén, a könyvtár (tudományos) nyelve is közös lehet a felhasználókéval. Talán éppen abban van a modern könyvtártudomány és a posztmodern könyvtár- és információtudomány fő ellentéte, hogy míg a modern könyvtártudomány applikatív, (alkalmazott) jellege inkább humán jellegű, a posztmodernben ez egyértelműen a természettudomány felé lendült. Wersig szerint az információtudomány olyan posztmodern tudomány, amely a *„klasszikus tudománnyal szemben nem a világ működésének teljességét kívánja megérteni, hanem olyan stratégiákat kell kidolgoznia, amelyek segítségével a klasszikus tudományok és a technológia által felvetett problémákra talál megoldást.”* Így nem szabad lemondani a humán és reál könyvtári „területek” közötti párbeszédéről sem, egyikkel a modern, másikkal a posztmodern aspektust „erősítve”.

Appendix 2.0: A posztmodern könyvtár „politikafilozófiája”

Bár az információ-ontológia fenomenológiai megalapozásának folyamatában az ismeret(szerzés) könyvtári-hatalmi aspektusait (is) ledöntöttük (hogy új szerepét meghatározzuk), mégsem lehet okafogyott a posztmodernben sem a könyvtár létének „politikai” meghatározottságáról beszélni. A fenomenológia pszichológiai

„eredőinek” (Brentano), valamint a fenomenológia szociológiai hatásainak (Schütz) csábítása arra nézve, hogy a posztmodern könyvtár(használat) legbelsőbb pszichológiai és „legkülsőbb” szociológiai működés- és hatásmechanizmusát is vizsgáljuk, meghaladja témánk horizontját, pedig nagyon sok, a posztmodern könyvtárral kapcsolatos problémát csak ezekkel kapcsolatban lehet elmélyíteni. (Például a szövegekben nem szándékolatlan közölt „íráslatti” és tudatalatti tartalmak kibányászása, pszichológiai tartalomelemzése, az olvasási stratégiák, a műbefogadás pszichológiai aspektusai vagy éppen a könyvtárhasználat térbeli reprezentációinak hálózati, szociológiai megközelítései, az olvasásszociológia aktuális eredményei.) A posztmodern kor könyvtárának (kultúrának, információs társadalomnak) politikai filozófiai megközelítése azonban még ezeket is szélesebb horizontban foglalja magába. Az információ „belső élete” egyrészt „tisza fenoménként” jelent meg előttünk; ez volt fő témánk. Nem mehetünk el azonban emellett a kérdés mellett, hogy az információ a valóság visszatükrözése mellett vagy éppen ez által, milyen „anyagi jelle-gű” viszonyként (annak tükröződéseként) ragadható meg. Ha feltételezzük, hogy az információ az anyagi valóság visszatükröződése, akkor ezzel azt is állítjuk, hogy az anyag(i) (termelés) immanens tulajdonságait, viszonyait is visszatükrözi az információ. Az anyagi viszonyok termelési viszonyként, társadalmi–emberi viszonyként való megjelenése és „információs viszonyná” vetítése szempontjából is alapvető fontosságú annak belátása, hogy az információ „társadalmi kontextusa” vég-eredményben hatalmi–uralmi viszonyrendszer numerikus társadalmiasultsága. Ebből a szempontból mindegy, hogy ez politikai, pénzügyi, gazdasági kulturális jellegű, az érték-többletnek információ-többletként (de megfordítva is) való definiálására csak hatalmi (tőke)viszonyok között kerülhet sor. A könyvtár, mint az információáramlás, feldolgozás, elosztás, megosztás, „disszemináció” egyik központi áramlási-elosztási tere, forrása, a posztmodern kor számára különösen felértékelődött intézmény a könyvtárat finanszírozó politika szempontjából. De természetesen eközben arról se feledkezzünk meg, hogy a politika sem önmagában álló entitás, alrendszer, hanem „szerves” pénzügyi, gazdasági, kulturális összefüggésben működik a társadalom intézményrendszerében, és nem melleleg a globális világban. Éppen ezért, amit a mindenkori könyvtárpolitika a könyvtárról állít, ott mindig az állam finanszírozásának elosztási és ideológiai kérdéseiben keresendők az eredők. A könyvtárpolitika ingája a szolgáltató és „munkaalapú” könyvtárkép szélsőértékeiben manifesztálja a könyvtárak (poszt)modern politikai egyensúlyát. A könyvtár az információtermelés, feldolgozás, elosztás, szolgáltatás dialektikus egyensúlyában határozódik meg a politikai diskurzus terében. A szolgáltatás elszakadása a realisztikus folyamatoktól (az anyagi termelés „rovására”) posztmodern jelenség (könyvtártól függetlenül is), míg a könyvtáraknak az anyagi–jóléti vagyis „munkaalapú” megközelítése a kultúrának a korai modern kor teoretikus beállítódását hozza helyzetbe. Hobbes így ír erről: „*A kultúra olyan munkafolyamatot jelent, amelynek természetes következménye az elvégzéséből származó haszon.*” Ez rímel arra a kultúrpolitikai artikulációra, amely a könyvtárakat, (a kultúrát és az információt) „erőforrásként” értelmezi. (Kultúrpolitikailag sem mellékes kérdés azonban, hogy a kultúrából származó haszon, erőforrás a hazai vagy a globális tőke számára realizálódik-e érték-többletként.) A „posztmodern” szolgáltatáskultúra, amely elvesztette az anyagi termeléssel a kapcsolatot, ellensúlyozására a jólét valódi, termelési oldalról meghatározott anyagi-információs fedezetét szükséges ellensúlyként hang-

súlyozni egy gazdasági fejlődési, felemelkedő, jóléti szerepre szánt társadalom könyvtárképében is. Mindez természetesen nem jelentheti azt, hogy ezeknek az információs javaknak a szolgáltatása (elosztása) nem legalább ennyire fontos szakmai-politikai feladat. Redisztribúció és allokáció dialektikájában állhat helyre az intézményes kultúraszolgáltatás és az egyéni kultúrafogyasztás egyensúlya. Mindez azért is fontos, mert joggal állapítja meg Kaptány Ágnes és Kapitány Gábor, hogy *„az információs társadalom vonásaiban együtt vannak (és összemosódnak, összekeverednek) a későkapitalizmus és e posztkapitalista alternatíva elemei.”* Illetve másutt: *„az információs társadalomban gondolkodók nem tudnak egységes elméletre jutni a termelési mód, a társadalmi formáció kérdésében.”* Majd később *„Az információs társadalom-elméletek, tudástársadalom-elméletek nagy része a (mai) tőkés termelés lényegének a tudástermelést, információtermelést, az új társadalom attribútumait nyilvánítja, de elismeri a tőke uralmát.”*

A posztkapitalista alternatíva megvalósulását a szerzőpáros a szellemi termelési módban látja. Az én értelmezési-argumentációs terem a posztmodern terminológiában találta meg a „fejlődés” lehetséges irányát is, hiszen nemcsak állapotról, de módszerről is beszélünk posztmodern „könyvtár-filozófia” ürügyén. Ebben a fogalomban egyesülhet a szellemi termelés és a kulturális információs javak szolgáltatásának totalitása. A posztmodern és a posztkapitalista alternatíva egy nagyon vitatott, posztnemzeti (politikai) térben manifesztálódik. A modernitás találta fel a nemzetállamot, a posztmodern, talán túlságosan is félve a nemzetállami lét XX. századi katasztrófáinak megismétlődésétől, föderális struktúrákban kívánja láttatni az államokat. Különösen a posztmodern könyvtár identifikációja szempontjából érdekes, hogy Jürgen Habermas azt írja erről a kérdéstről: *„egy multikulturális állampolgárság intézménye olyan politikát és szabályozást követel, amelyek megrendítik az állampolgári szolidaritás második természetét, nemzeti alapját.”* Nagy kérdés tehát, hogy a posztmodern könyvtár mennyire (lehet) „nemzeti”, értékalapú, nevelő, amelyek tipikusan modern jelenségek és vonások, szemben a posztmodern könyvtár multikulturális, értékeslegesen, szolgáltatási jellegével. Erre is jelenthet megoldást a modern és posztmodern könyvtár egymást korlátozó, kiegészítő, zárójelbe tevő, intézményes, egységesített modellje. Zárásként idézek egy anonim „posztmodern” író-olvasót, aki a Fővárosi Szabó Ervin Központi Könyvtáráról kommentelve összegzi korunk autentikus, értő könyvtárhasználójának álláspontját a *kozelben.hu* értékelő portálon: *„Csak úgy emlegettük, hogy Az Ervin. Nyilvánvalóan muszájból iratkoztunk be, és csak később jöttünk rá, mi is ez valójában. Egyáltalán nem könyvtárként tekintettem rá, sokkal inkább egy gyűjtőhelyként, ahol a barátaimat megtalálhattam. Mint a Jóbarátokban a Central Park. Ez mondjuk, lehetett azért is, mert igazán tanulni sosem tudtam itt, de ez lehet, hogy az én gyengeségem. Mindig lekötött a sokféle ember, a sok inger. Hatalmas, nagy termei tele vannak könyvekkel, ha valami itt nincs meg, nem is létezik. És emellett? Egyetemisták a lépcsőfordulóban beszélgetve, egyetemisták egy piszenés nélkül a kisebb olvasótermekben házidolgozatok fölé gubbadva, egyetemisták a szabadpolcos teremben zilált hajjal a kötelezők után futva versenyt, egyetemisták a hátsó, palotai részekben, zokniban alva a kárpitos fotelekben, egyetemisták egy kávé fölött beszélgetve a büfében a maguk által engedélyezett „ötperces” tanulási szünetben. Az egész egy csodálatos massa, melyben nagy egyetértésben olvad össze Budapest összes egyeteme, főiskolája a könyveknek köszönhetően.”*

Megjegyzések Balogh András cikkéhez

Az elmúlt néhány évben a 3K olvasói számos alkalommal találkozhattak Balogh András cikkeivel a lap hasábjain. Ezek az írások a legkülönbözőbb könyvtári témákat elméleti szinten taglalták, a pályázatok lehetőségeiről és módjairól, a könyvtári mindennapok problémáiról, az átfogó könyvtárügyi aporiákról, a könyvtári modellek sajátosságairól stb. szóltak. Eltéveszthetetlenül felismerhetőek voltak Balogh András gondolatmenetei, problémaszálazásai; fogalmazásmódja annyira egyéni volt bennük, hogy nem kellett a szerző nevére pillantani, bármely nagyobb bekezdés elolvasása elég volt, elég lehetett az azonosításhoz. És persze talán legfőként az volt e művek egyedítője, hogy kivétel nélkül mindegyikük hatalmas, imponáló filozófiai műveltségről tanúskodott, illetve, ami ennél is sokkal fontosabb, mindegyikük filozófiai gondolatmenetekre futott ki, minden téma kapcsán filozófiai absztrakciókra került sor, mégpedig – igen ritka sajátosság ez – egy cseppet sem erőltetve a dolgot, hanem magából a problémagubancból származtatva a filozofémákat. E sorok szerzőjének több alkalommal is módja volt Balogh András cikkeiről eszmét cserélni a szakma (mármint a könyvtári szakma) legkülönbözőbb képviselőivel. Véleményük, véleményeik alig mutattak szóródást. A szerző elméleti szinte mindenki elismerte, nagyra tartotta. Problémalátását is dicsérni szokták, ha megoldási javaslataival sokan és sokszor nem is értettek egyet. Ám kivétel nélkül mindenki túlzásnak, soknak, feleslegesnek tartotta-ítélte a filozofálást ezekben a munkákban. Nos, mivel a most pertraktálni vágyott írás még sokkal több filozófiát tartalmaz, mint elődei, talán érdemes néhány szót szólni e kérdéskörrel.

A muzeológusok nemcsak szerte a világban, de idehaza is sokszor és intenzíven szoktak filozofálni, témáikat a filozófiák toposz noétoszába „fellőni”, elég talán Radnóti Sándor idevágó munkásságára utalni. Miért kellene hát visszariadniuk a könyvtárosoknak, a könyvtári témákról írónak attól, hogy ugyanazt tegyék, persze a maguk terrénján, amit a muzeológusok régóta tesznek? De hozhatunk könyvtár-filozófiai példákat is. György Péter számos dolgozata, sőt egy egész könyve is filozófia és – persze – egyúttal könyvtártudomány is. De a *Könyv és Nevelés* főszerkesztőjének, Csík Tibornak is ambíciója, hogy maga is, felkért szerzői is leássanak a könyvtárügy metafizikai gyökereihez, olyan klasszikus filozófusok segítségével elemezzenek eminenter könyvtári témákat, mint Karl Popper vagy Nicolai Hartmann. Számomra a legmeggyőzőbb érv a könyvtár-filozófia mellett Pallósiné Toldi Márta PhD-dolgozata volt és maradt. A szerző gazdagon és mindig adekváтан utalt filozófiai gondolatmenetekre, sőt maga is ilyenekkel állt elő, nemcsak kamatoztatva igen elmélyült filozófiai ismereteit, de egészen eredeti és önálló filozófiai traktátusokat építve bele könyvtári, könyvtárügyről szóló dolgozatába. A PhD-védés bírálóbizottságának elnöke nem könyvtáros, hanem filozófus volt, a filozófiaprofesszor akadémikus, Nyíri János Kristóf. Ő melegen és igen elismerően

szólott Pallósiné Toldi Márta munkájáról, annak filozófiai vonatkozásairól. Mi, a néző- és hallgatóközönség igen büszkéek voltunk arra, hogy egy közülünk való (mert könyvtáros) ilyen területen is a legjobbak közé számít. De elsősorban persze nem a büszkeség oly boldogító érzése a fontos. Hanem talán az, hogy mi könyvtárosok úgy tudjuk előadni legsajátabb gondjainkat, problémáinkat, hogy abból mások is értenek, mivel van néhány terület (így a filozófia is), amelynek nyelvét mi is bírjuk, méghozzá olyan szinten, hogy szóba állhatnak velünk.

Említettem Balogh András korábbi, a 3K-ban megjelent cikkeit. Nos, aki azok után a mostani dolgozatot olvassa, joggal érezheti úgy, hogy a szerző mintegy feltette a pontot az i-re. Megtalálta és kidolgozni kezdte legtermészetesebb témáját (a kifejezést Szerb Antaltól kölcsönöztem). A cikk hosszú, igen hosszú (mondjuk, a 3K szokásos terjedelmeihez képest), ám tulajdonképpen „csak” nekifutás. Igen sok dologra a szerző épp csak utal, igaz, ezek nagyon fontos utalások, de mégiscsak „mindössze” utalások. Másutt megpendít dolgokat, de épp csak megpendít. Olvasás közben végig az volt és maradt az érzésem, hogy Balogh Andrásnak épp e témában könyvet, monográfiát kellene írnia (talán egy PhD-dolgozatot?). A téma a talán legfontosabb téma, ami szakmánkban felmerülhet, és amelyet kidolgozni egyik legfőbb feladatunk lehetne. Aki jelen soraimat olvassa, biztosan túl van már a Balogh András-írta cikkeken, hiszen különben miért kapott volna bele e megjegyzésekbe. Nem mondom el tehát, miről is szól a Balogh András-dolgozat. Természetesen a modernitás után következő könyvtári világgállapotról, a posztmodern könyvtárról ír a szerző. Ennek jellemzése, körüljárása, bemutatása, aporiáinak szemrevételezése a cikk témája. És ehhez a világgállapot-leíráshoz, ehhez a könyvtári világgállapot-leíráshoz mozgósítja Balogh András azokat a filozófusokat, akik e témában érvényes útmutatással szolgálhatnak. Négy klasszikust emel ki, négy nagy filozófusra támaszkodik elsősorban: Husserlre, Heideggerre, Gadamerre és Derridára. De persze számos más szerzőt is mozgósít. Bizonytalán szemtelenség, ha e sorok írója e téren is szeretne megjegyzéseket tenni, de ha már belefogott egy ilyen nagyszerű írás kommentálásába, nem bírja türtöztetni magát. Szóval: a négy alapforrással, hivatkozási bázissal abszolút egyetérthet mindenki. Sokkal kevésbé azzal, hogy olyan nagy szerepet juttat a szerző Sartre hatalmas ontológiájának. Magából a szövegből kiderül, hogy sokra nem viszi vele ebben a témában Balogh, akkor pedig minek a sokak számára amúgy is „homlokráncoltató” (ahogy a nehéz szövegekről mondani szokás) munkát még Sartre-ral is megfejteni. Viszont vannak olyan szerzők, akiket talán joggal hiányolhatunk. Ilyen mindenekelőtt Paul Ricoeur, akinek *Temps et récit* című hatalmas munkája nélkül a dolgozat hermeneutikai vonatkozásai kissé egyoldalúnak tűnnek. (A mű angolul is hozzáférhető.) De jót tenne Balogh András Husserl-értelmezéseinek az is, ha figyelembe vette volna Nicolai Hartmann Husserlrel kapcsolatos fontos passzusait a *Grundlegung der Ontologie és az Aufbau der realen Welt* című opusokból. Szemtelenségből ennyi is elég, tán sok is.

Még mindig a filozofémáknál maradva: az írás bővelkedik a filozófiai szakkifejezésekben, terminus technicusokban. Természetes ez, e nélkül nem megy, nem lehet a téma kifejtése. Ám nem egyszer, de persze egyáltalán nem sokszor, bizonyos csúsztatások lelhetők fel a szövegben. Szinte minden oldalon találkozhatunk a Dasein terminussal (lét, ittlét, illetve – Heideggernél – maga az ember), ám nem

mindig világos, épp melyik értelemmel bír Balogh Andrásnál a Dasein. És az is baj, énszerintem elég nagy baj, hogy a Daseinnel abszolút korrelatív Sosein (ígylét) szinte sehhol sem szerepel. Nemcsak a korreláció okán mondom ezt, hanem leginkább azért, mert hisz' a dolgozat szerzője mást se tesz, mint hogy a posztmodern könyvtári világállapot Soseinjét írja le, elemzi, kommentálja. (Ezzel kapcsolatban is Hartmann *Grudlegung*jának a Dasein–Sosein elemzését tartalmazó nagyfejezetére hívnánk fel Balogh András figyelmét.)

A cikk megértését jelentősen megnehezíti, hogy Baloghnak nincs módja, azt hiszem, elsősorban nincs tere egy-egy terminus alaposabb körüljárásához, megmagyarázásához. Persze nem ismeretterjesztő magyarázatokra gondolok, ilyesminek semmi helye egy tudományos munkában. Ám annak tisztázása még egyáltalán nem ismeretterjesztés vagy vulgarizálás, ha minden lehető helyen kitűnnék, mit is ért – akár forrásaival szemben is – Balogh egy-egy központi fogalmon, toposzon.

A cikk írója in medias res kezdi dolgozatát, azonnal a dolgok közepébe vág. Számos előnye van ennek a megközelítésmódnak, de talán ugyanannyi hátránya is. Jómagam Sallai Istvánnal indítottam volna a szerző helyében. Az ő többfedeles könyvtárnak csúfolt ötletét Papp István dolgozta ki valóban posztmodern könyvtártani koncepcióvá. Balogh természetesen alaposan ismeri a családi könyvtárak problematikáját, cikke közepe táján részletesebben is szól róla. Arról nem is beszélve, hogy amikor a FSZEK Központi Könyvtárának posztmodern vonásait taglalja, tulajdonképpen e koncepció első igazi megvalósulásának nyomait vizslatja. De ha ebből a témakörből indítja munkáját, ha Sallai István nevével kezd, tán többen érezték volna kedvet megbirkózni a csak később filozófiává váló nehéz dologzattal. És erre nagy szükség lenne, lett volna. Hiszen, mint mondtam, ez a mű, Balogh András értekezése valami egészen nagyszerű dolog. Minden könyvtárosnak, minden igazi könyvtárosnak szüksége lenne a vele való alaposabb megismerkedésre.

A 3K – tekintse bárki akár elfogultságnak is – számos dologra lehet joggal büszke. E dolgok sorában az utóbbi évek egyik legjelentősebbje, bizonyos vagyok benne, az, hogy közzétehetette Balogh András dolgozatát.

Vajda Kornél

Az iskola és a könyvtár szerepe a szlovákiai magyarok identitásának megőrzésében*

Bevezetés

Ahogy csak jól működő oktatással lehet gazdaságilag erős egy ország, szintúgy, csak jól működő nemzetiségi iskolákkal maradhat meg egy nemzeti kisebbség. Iskoláinak (lassú, nem feltétlenül látványos, de) szisztematikus tönkretétele magának a kisebbségnek is lassú, de biztos megsemmisüléséhez vezet. A többségi nemzetnek a nemzetiségi iskolák ellen irányuló lépései azért is igényelnek fokozott figyelmet, mert a hatás nem kézenfekvő, az csak jóval később, adott esetben csak évtizedek múlva jelentkezik. Egy szlovák óvodába vagy iskolába beíratott magyar gyerek nem feltétlenül válik rögtön szlovákká. Magyar szülei a népszámlálás alkalmával magyar nemzetiségűnek írják be. Iskolái után azonban, főként, ha szlovák környezetbe kerül, a következő népszámlálások egyikén már nagy valószínűséggel szlováknak fogja vallani magát. 1921 és 2001 között a szlovákiai magyarok lélekszáma (asszimiláció, elűzés, áttelepítés, elvándorlás stb. következtében) nyolctizedére zsugorodott, míg a szlovákok száma majdnem 2,4-szeresre nőtt (Szűcs 2012: 69).

Minden nemzet identitásának megtartásában kultúrájának, történelmének és irodalmának írásos dokumentumai – általában véve kulturális javai – megőrzése és a közösség számára elérhetővé tétele elsőrendű feladat, hiszen a múlt és a jelen megismerése, a jövő nemzedék számára történő átörökítés pótolhatatlan. Ezt a feladatot a közgyűjtemények, a könyvtárak, levéltárak, múzeumok végzik. A tanulás, az oktatás, a művelődés, az emberi erőforrások megújulása a felsorolt intézmények nélkül ma már elképzelhetetlen lenne (Doncsev 2013: 4). Ezen intézmények gyűjteményeik révén a tudás és a minőségi információ gyors közvetítésére és a kulcskompetenciák fejlesztésére alkalmas színtérként léptek be a hagyományos iskolai tevékenységi formák mellé. A könyvtárak szerepe mással nem pótolható, az információkat hordozó dokumentumok gyűjtése, őrzése, feltárása, szolgáltatása és egyben a közösségépítő szerepe is kiemelendő.

A vizuális kultúra napjainkban rengeteg újdonságot hoz, de értő olvasás nélkül nem szerezhető meg a korszerű műveltség. Viták folynak a műveltségről, nagyon

* Megjelent: Ruda Gábor–Szabó Mihály Gizella szerk. 2013. *Nemzetkép és identitás a nemzetiségi iskolák tankönyveiben. Közép-európai példák: Magyarország és Szlovákia / Obraz národa a identita v učebniciach pre národnostné školy. Príklady zo strednej Európy: Maďarsko a Slovensko.* Pilisvörösvár–Dunaszerdahely–Komárom–Nyitra–Esztergom: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület–GRAMMA Egyesület–Nyitrai Konstantín Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara–Pázmány Péter Katolikus Egyetem Vitéz János Kar–Selye János Egyetem. 99–113. p.

fontos kérdés az, hogy a gyerekek megtanulnak-e olvasni, megértik-e, amit olvasnak, mert, ha nem, nem tudnak korszerű ismeretekre szert tenni. Kitartó munkával és újszerű ötletekkel sokat lehet tenni azért, hogy a gyerekek megszeressék az olvasást. De ezt a munkát már otthon, a családban el kell kezdeni. Ugyanakkor a diákok érdeklődése mindinkább a vizualitás felé fordul, és kevesebbet olvasnak. A könyvtáraknak tehát meg kell felelniük az új kihívásoknak is. Felgyorsult világunkban a gyorsan változó társadalmi igények szükségessé teszik a kreativitás, a tehetség, a képességek és a készségek fejlesztését, a formális és nem-formális, illetve az informális tanulási formák alkalmazását. Ma már elkerülhetetlen az egész életen át tartó és az élet minden területére kiterjedő tanulás. *„A könyvtárak, a muzeális intézmények és a levéltárak számára egyaránt kiemelt feladattá vált az élethosszig tartó tanulás elvárásrendszerének történő megfelelés, ennek érdekében a közgyűjteményeknek a legfontosabb iskolán kívüli oktatási helyszínné váltak”* (Sörény 2013: 9).

A könyvtárak által kidolgozott, megszervezett és lebonyolított programsorozatok, foglalkozások során alkalmazott tanulási módszerek nagyon sokrétűek. Ilyen például az olvasáskultúra-fejlesztő, valamint -népszerűsítő programok, a szövegértést támogató foglalkozások, a tematikus könyvtári foglalkozások, a szakkörök, tehetségfejlesztő programok, fejlesztő biblioterápiás foglalkozások. Az ilyen jellegű foglalkozások megszervezése, lebonyolítása megköveteli a megfelelő kompetenciákkal, felkészültséggel rendelkező, elhivatott munkatársakat. Ezért a könyvtárosokra rótt feladat tehát nem könnyű, sem határon innen, sem pedig határon túl. A naprakész tudás és az információhalmazban való eligazodás nélkülözhetetlen.

A Magyar Könyvtárosok VII. Világtalálkozójának ajánlásai között is szerepel a megállapítás, hogy a magyar identitás vállalása, a magyar kultúra ápolása és az anyanyelv használata szoros összefüggést mutat. Így az olvasás is rendkívül fontos, amelynek egyik intézményes hátterét a könyvtárak adják. Szükség van az egy mástól történő tanulásra, közös tervezésre.

Iskola – identitás – műveltség

A szlovákiai magyarok társadalmi és gazdasági felemelkedéséhez feltétlenül szükséges a műveltségi szint emelése (László 2001: 70), ugyanis a felsőfokú műveltségi szintjük messze elmarad az országos átlagtól. *„Szlovákiában ez 7,87 százalék, míg a magyar nemzetiségű lakosoknak csak a 4,54 százaléka végzett felsőfokú intézményben”* (László 2006: 137).

Általánosan érvényes, hogy az alulképzettek fokozottan kiszolgáltatott helyzetben vannak, saját erőből pedig nem tudják megoldani a felemelkedésüket, mivel *„nem képesek elfogadni az »elhalasztott jutalom« (deferred gratification) alapelvét. (...) ti. az egész társadalmi lét olyan helyzetbe kényszeríti őket, ami megfosztja őket a hosszú távon való racionális előregondolkodás képességétől – éppen saját társadalmi helyzetük bizonytalansága révén”* (Ferge 1984: 47–48). Fontos lenne az is, hogy a magyar tanulók az általános iskola elvégzése után magyar tanítási nyelvű középiskolába kerüljenek, mert a továbbtanulás fontossága ezen a szinten már jobban tudatosítható. (Szűcs 2012: 71) Nagy kár tehát, hogy „... ki-

sebbségi magyar iskolák sorvadnak el – no nemcsak a gyermekhiány okán, hanem a diszkriminatív oktatási törvények, a tudatos visszafejlesztés miatt is. A magyar tanítási nyelvű osztályokat kétnyelvűvé, a kétnyelvűeket csupán nyelvvoktatóvá változtató akarattal, az ún. alternatív iskolák sanda szándéka mind-mind az alig burkolt asszimiláció eszközei” (Székely 2005: 34). Ráadásul minden egyes magyar gyerek, akit szlovák iskolába íratnak be, veszélyeztetni a helyi magyar iskola létét, hiszen egy bizonyos létszám alatt nem indítanak magyar osztályt. Ezért „*a beolvadók döntése mások döntési lehetőségeit is befolyásolja, nehezebbé téve számukra is kultúrájuk, identitásuk megőrzését*” (Fiala 2012: 3).

Meglehetősen fonák helyzet az, hogy egyrészt kulturálisan és nyelvileg sokszínű Európát tartunk kívánatosnak, másrészt viszont a bizonyos országok nemzeti kisebbségei meglehetősen kiszolgáltatottak az adott többségi nemzet különböző szintű és módszerű asszimilációs törekvéseinek. Az az ország, amely nem tartja tiszteletben nemzeti kisebbségeinek védelmét, saját kultúráját szegényíti azáltal, hogy az ennek részét képező nemzeti kisebbségi kultúra(ka)t sorvasztja. A kisebbségi lét szempontjából kedvezőtlen folyamatokat fel kell tárni, és megfelelő stratégiákat kell kidolgozni azok megszüntetésére, enyhítésére. Ez a feladat vár a magyar kisebbségre és politikai képviselőire (Szűcs 2012: 72–73).

A nyolcvanas években a magyarok asszimilálódása megállt, a kilencvenes években még csökkent is (László 2004: 201). A 2001-es népszámlálási adatok szerint a szlovákiai magyarok száma tíz év alatt több mint 8 százalékkal csökkent, ennek egyik oka az országosnál alacsonyabb népszaporulat, a másik az asszimiláció. A magyar népesség fogyásának megállítását, illetve annak kiindulópontját az óvodai nevelésben kell keresni, ugyanis az iskolai beiratkozásnál kiemelkedően nagy eltérések már nincsenek (László 2004: 201, 205). A 2011-es népszámlálás azonban még a legpesszimistább becslésnél is rosszabb eredményt hozott. Nemzetiség szerint a magyarok száma 2011-ben 458 467 fő, 2001-hez képest 62 061 fő a fogyás; míg anyanyelv szerint 508 714 fő, de erősebb, 64 215 fős fogyás mellett.

Szlovákia és Magyarország között a határ mentén lévő színvonalas magyarországi középiskolák konkurenciát jelentenek, jelenthetnek a szlovákiai magyar középiskoláknak. Jelzésértéke van azoknak az adatoknak, amelyeket a Márai Sándor Alapítvány 2004-ben 36 határ menti magyarországi gimnáziumból kért be. 19 intézmény válaszolt a körlevélre. Ezek közül 16-ban tanultak szlovákiai magyar diákok. Míg 1992-ben csak 7 volt, addig a 2003/2004-es tanévben 160-ra nőtt ezeknek a diákoknak a száma. Feltételezhető, hogy ez a létszám folyamatosan továbbra is nőni fog (László 2004: 215–216).

A nyelvek fennmaradása Európa kulturális örökségének záloga. Kisebbségi helyzetben még a példaértékű vagy az ideálisnak mondható jogi lehetőségek sem jelentenek garanciát az anyanyelv megtartására, ha a törvények az utolsó pillanatban születnek, ha a nemzeti kisebbség nem tud, vagy bizonyos okok miatt nem is akar élni velük. Az államnak a nyelvi jog végrehajtásában és védelmében felelősséget kell vállalnia. A nyelv ügye nem lehet, hogy „veszélyes” téma legyen, mivel a nyelvi jogoknak jelentős szerepük van a globális, multikulturális világban (Szűcs 2012: 73).

„A Kárpát-medencében élő magyar kisebbségek nyelve veszélyeztetett helyzetben van. A nyelvvisszaszorulásnak, a nyelvcsere folyamat felgyorsulásának, a másodnyelvi iskoláztatás terjedésének okát abban találjuk, hogy a magyar nyelv

nyelvhasználati színtereket veszít: kiszorul a politikából, a közéletből, a közigazgatásból” (vö. É. Kiss 2004: 154). Azáltal, hogy a magyar – mint kisebbségi nyelv – nem használható mindenhol, nincs meg az emberben a teljesség érzése a nyelvvel kapcsolatban. Elfelejteti vagy nem is fogja megtanulni bizonyos szakterületek szókincsét, nem érti meg majd magyarul egy nyomtatvány kifejezéseit, s a következő lépcső az lesz, hogy a szülő nem érzi majd fontosnak, hogy átadja anyanyelvét gyermekének (Szoják 2011: 160–161). Márpedig ha egy nyelv használatával kapcsolatban félelem alakul ki, és ez rögzül, akkor a nyelvcsere felé viszi el a nyelvet. A szlovák nyelvtörvény ebbe az irányba mutat. A hétköznapi embert félelemben tartja, elbizonytalanítja. Ezek az intézkedések a nyelv ellen és annak fennmaradása ellen irányulnak (Szoják 2011: 153–162).

A '90-es évek elején és a századfordulón a nemzettudat (tehát a magyar nemzet-hez való tartozás tudata) már nem mindig és mindenhol evidencia a környező országok magyar kisebbségeinél. Ha feltesszük a kérdést szlovákiai magyarok körében, hogy mit jelent a számukra magyarnak lenni, különböző válaszokkal szembesülünk. A kisebbségi identitás drámáját azonban egy mondatban így lehet megfogalmazni: „*örök dilemma a harc és a belenyugvás között*” (Gereben 2005: 7). A saját azonosságához való ragaszkodás, az alkalmazkodás, az elzárkózás és a beolvadás, a választások és a kompromisszum-keresések állandó, gyötrelmes folyamata.

A népszámlálási adatok és a statisztikai-demográfiai felmérések és a magyar közösségben végzett identitásvizsgálatok azt igazolják, hogy a magyar nemzetiség és magyar anyanyelv bevallása nagyfokú korrelációt mutat. A nyelvcsere rendszerint nemzetiségváltást is jelent.

A nyelv megtartása a kisebbségi magyar közösség megmaradását jelenti. Ezért nem szabad hagyni, hogy a magyar nyelv a magánéletbe szoruljon vissza. A magyar iskoláknak színvonalas képzést kell biztosítaniuk, a diákoknak, megadva az esélyegyenlőséget ahhoz, hogy érvényesülni tudjanak a munkaerőpiacon (Szoják 2011: 162). A könyvtár támogatni tudja egyrészt már az iskoláskorú gyerekeket, másrészt az élethosszig tartó tanulás elősegítésében is részt tud vállalni, többek közt az információszolgáltatás egyik helyszínéül is.

A második világháborút követően azon magyar kisebbségeknek, amelyek a szovjet érdekszféra államaiban, a szocialista országokban éltek, az internacionalista propaganda köntösébe bújtatott asszimilációs politikával kellett, hogy szembenézzenek. A magyar közösségeknek sikerült létrehozni iskolákat, színházakat, közművelődési intézményeket, könyvtárakat, tehát a nyilvános szférában jelen volt az anyanyelv, ennek ellenére jelentős volt az asszimiláció. A XX. század végén a szovjet befolyás megszűnése magával hozta a térség politikai és gazdasági átalakulását. A nemzetiségi és nyelvi jogok területén is változások történtek. A nyelvi alapú konfliktusok nagyrészt abból adódnak, hogy némely országokban a nyelvi nacionalizmus ideológiája az uralkodó, a nyelv kommunikatív funkciója elé helyezi a többségi nyelv nemzeti-reprezentatív funkcióját. Az uralmon lévő politikai hatalom olyan helyzetet teremt, hogy az érvénysülés alapvető feltétele csakis az állam nyelvén valósulhat meg. A legtöbb országban a nyelvi jogok szűkítése a jogszabályok szintjén is megmutatkozik, a nyelvpolitikát pedig az asszimilációs ideológia határozza meg. A nemzeti ideológia nyílt hangoztatását kerülve ma már inkább a gazdasági és osztályadalmi érdekeknek, valamint a kisebbségi integráció szükségességének adnak hangot. Ilyen érvekkel magyarázzák a kisebbségi iskolákban

az államnyelven oktatott tárgyak óraszámának növelését (Cserniczkó–Szabó Mihály 2011: 165–170).

A többségi állam nem mindig és nem teljességében veszi figyelembe a nemzeti kisebbségek kultúramegtartó igényeit, ez megnyilvánul az oktatás területén is. „*A tömeges történelemtanítás ugyanis mindmáig a nemzetállam legitimációs igényeire épül, a nemzetközpontú történelemszemléletet képviseli. Más szóval: az iskolai történelemoktatás alapvető társadalmi funkciója a nemzet(állam)központú történelemszemlélet közvetítése*” (Jakab 2009: 330). A nemzetállam-központúságot azonban többen is túlhaladottnak tartják. Rudolf Kučera *Közép-Európa története egy cseh politológus szemével* című kötete utószavában írja Popély Gyula: „*...tér-ségünkben ejteni kellene a nemzetállam eszméjét, és valamilyen közös közép-európai identitást kellene magunkra öltenuünk*” (Popély 2008: 153; 2009: 44).

Ennek a közös közép-európai identitásnak azonban nem mond ellent a nemzeti kisebbségek önrendelkezésre való törekvése. Így például „*a magyarság lelkületében évtizedeken át élő ellenzéki séget is az önrendelkezési vágy lappangó megnyilvánulásaként lehet tekinteni*” (Duray 1999: 371). Az önrendelkezés lenne ugyanis a kultúra hathatós ápolásának és ezáltal a nemzeti kisebbség megmaradásának egyik biztosítéka.

1. táblázat

A szlovákiai magyarok számának változása 1980–2011

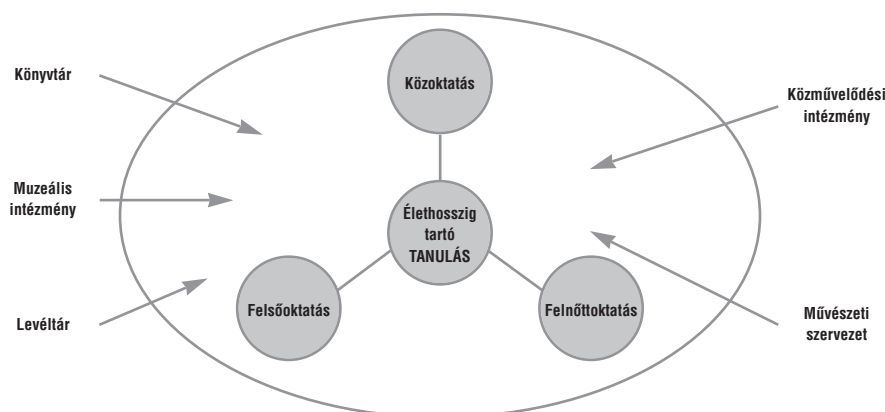
Év	Magyarok száma (nemzetiség)	%	Változás	Magyarok száma (anyanyelv)	%	Változás
1980	559 490		7 484			
1991	567 296	10,8	7 806			
2001	520 528	9,7	-46 768	572 929	10,7	
2011 –	461 241		-59 287			
2011 +	486 701		-33 827			
2011	458 467	8,5	-62 061	508 714	9,4	-64 215

Veszélyes demográfiai jelenségek mutatkoznak: „*...míg 1951-ben az alapiskolás korú gyerekek korosztályában a magyar nemzetiségű gyerekek aránya még 14,24% volt, ez 1996-ra fokozatosan 8,48%-ra csökkent. Ha ezt a rohamosan csökkenő tendenciát nem sikerül mérsékelni és megállítani, úgy 30-35 év múlva a szlovákiai magyarok részaránya jóval 5% alá zuhanhat...*” (Fibi 2001: 22).

A megmaradás egyik legfontosabb feltétele a jól működő magyar iskola, és az, hogy a magyar gyerekek magyar iskolába járjanak. A magyar gyerekek szlovák iskolába való beiratásának körülményeiről, továbbtanulási esélyeiről, nyomon követésükről nem készültek átfogó felmérések, azok elkészítését a szlovák állam nem támogatja, hanem inkább akadályozza (lásd fent, Fibi 2011). Következtetés: az említett, hiányzó felméréseket minél előbb el kell végezni. Mert amíg nem ismerjük pontosan azt a folyamatot, ami ellen védekezni szeretnénk, nem is tudjuk a legmegfelelőbb stratégiát kidolgozni. Például az ellen a hiedelem ellen sem, hogy csak a szlovák iskola biztosít a felnövekvő nemzedéknek széles körű továbbtanulási lehetőségeket, megalapozva ezzel a jövőjét (Szűcs 2012: 79).

A könyvtárak szerepe

„A könyvtár; jegyezzük meg jól, nemcsak művelődési eszköz, nemcsak tudományos intézmény, de anyanyelvünk és nemzeti kultúránk egyetlen intézményes őrhelye. Ezt szolgálni minden magyar kötelessége, akár könyvtáros, akár olvasó!” (Brogyányi 1941: 47). Mai szemmel pedig „...a könyvtár egy társadalom tudományos, kulturális és információs gazdagságának, »jólétének« fontos háttérintézménye” (Balogh 2010: 8).

1. ábra: Az oktatás és a kultúra kapcsolódási pontjai

Az ember életében az első helyen a család, az otthon fogalma szerepel, a második a munkahely, a harmadik hely fogalmának a könyvtárat Ray Oldenburg amerikai szociológus fogalmazta meg. Az a hely, ahol a különböző korosztályok találkozhatnak. Felhasználóközpontú könyvtárnak közösségteremtő ereje lehet. A civil szerveződések, egyesületek, szakkörök részére a könyvtár helyet biztosíthat. A kisebbség, a szlovákiai magyarság életében a könyvtár „harmadik helyként” fontos szerepet tölthetne be. A könyvtárosoknak az a vágya, amely egyben kihívás is, hogy minél több diákból, gyermekből nevelődjön, váljon olvasó, akinek az olvasás örömet jelent. A mai felgyorsult és a számítógépes, „egy kattintással mindent” világban ez számukra nem kis kihívást jelent.

Fontos az olvasási kultúra széles körű terjesztése, erre számos példával találkozunk a gyakorlatban is, az író-olvasó találkozók mellett ma már nagy hangsúlyt fektetnek a különböző országosan szervezett akcióknak, ilyen például az évente megszervezett Országos Könyvtári Napok, az esztergomi Helischer József Városi Könyvtárban a Könyvtári éjszaka-program stb. A fejlesztő biblioterápiás foglalkozások alkalmával a foglalkozást vezető saját eszközeivel igyekszik megszerettetni az olvasást. A csoportfoglalkozásnak meghatározott céljai vannak, ilyen az önismeret, a kreativitás és a kommunikációs készségek fejlesztése. A lényeg az élményszintű feldolgozáson van, a kiindulópont egy szépirodalmi mű, novella, elbeszélés, regényrészlet. A történet kapcsán kialakult beszélgetés során „kinyílnak a zárt kapuk”, a résztvevőkben lévő gondolatok kimondása fontos, fejlesztő hatású. Egy-egy hős, annak viselkedése, karaktere saját életünk során is „felbukkan” vagy „felbukkanhatott”, és magát a szituációt is már átélhettük.

Kovács Csilla az „olvasatlanság” jelenségét és a „lelki munkakerülést” boncolgatja egyik írásában, amelyben Babitsot idézi: „*A fáradt modern fajhoz tartozol / és már nem tudsz a dolgokra gondolni*”. A világ, amelyben élünk, a mennyiségre és az azonnali haszonszerzésre fekteti a hangsúlyt, így figyelmen kívül hagyva az értéket, ami emberi az emberben. E szemléletben az olvasás felesleges teherként jelenik meg, ezáltal semmibe vész mások üzenete. Jogosan teszi fel a kérdést, hogyan boldogulunk olvasatlanul, hogyan találjuk meg helyünket a világban, hogyan alakulnak szűkebb kapcsolataink, hogyan válnak érzékelhetővé a világ láthatatlan dolgai. Felhívja a figyelmet, hogy az olvasást és célját, az olvasottságot vissza kell helyezni, be kell építeni értékrendünkbe. „*Az olvasatlanul hagyás veszélyes létrontás*” (Kovács 2010: 26). Ez a megállapítás kisebbségi létben még inkább nyomatékot kap.

Az írás-olvasás emberi alkotás, amely velünk született igény. Az elsajátításához azonban munkára van szükség. „*Ha megszólal bennünk az olvasott jel, az lehet térben és időben messziről hangzó, de az átadó távollétében is jelen van az olvasó jelenében, és újraéled...*” (Kovács 2010: 26).

„*Az igazi írást, könyvet, verset, üzenetet többször kell elolvasnunk, a verseket pontosan tudnunk, hogy a bennük rejlő, nekünk szóló tudást megértsük, életünkbe beiktassuk. (...) A lelki örökségvédelem személyes teendő: megbecsülni és felismerni az ősök nekünk hagyományozott üzeneteit; azokat befogadni, kiválogatni, összerakni, »becsomagolni«, hogy aztán új élet teremjen bennünk is, tovább adományozhatóan a jövő emberének*” (Kovács 2010: 28).

Balogh András válasza arra a kérdésre, hogy miért is nem olvasunk: „*Azért, mert a globalizáció áttételesen, a pénzügyi-gazdasági függésrendszer egyénig hatoló láncolatával kilúgozza az olvasáskultúrát, uniformizálja a kulturális érdeklődést, elszegényíti a társadalmat és a könyvtárügyet. Ehhez nem kell más, mint egy olyan globális kultúripar (Theodor W. Adorno), amely központosítottan termeli, allokálja a szükségleteket és a szükségletkielégítőket egyaránt*” (Balogh 2010: 6). Az elmélyült olvasás lehetőségeit a könnyed vizualitás csábítása szinte teljesen elnyomja.

Aki rendszeresen rész vesz foglalkozásvezetőként gyermek- és ifjúsági olvasásnépszerűsítő programokban, szembesült azzal, hogy az olvasáskultúra jelenlegi állapota és további fejlesztésének szükségessége nemcsak európai, hanem egyetemes probléma. Ezért sürgősen tenni kell az olvasásért, az egyének és közösségek mentális és pszichikus egyensúlyának megőrzése érdekében (Bartos 2009: 7). Mert legnagyobb felelősségünk, a legerősebb kötelezettségünk a gyerekekkel, az ifjúsággal szemben merül fel, ők kiemelt célcsoportjai terveinknek, mint bárhol másutt Európában (Bartos 2009: 9).

Miért fontos az olvasás, illetve az olvasási szokások kutatása? Egyrészt azért, mert az időmérleg-felvételek adatai szerint az olvasással töltött idő az utolsó két évtized alatt véstesen csökkent (KSH 2013: 17–20), másrészt azért, mert „*Egy társadalom olvasmányaiiban magának a társadalomnak a sorsa (gondolkodásmódja, értékei, vágyai stb.) is tükröződik*” (Gereben 1993: 51). Olyanokká válunk, mint amit olvasunk („fogyasztunk”): „*A rendezett, vállalt nemzeti identitás, főleg annak cselekvő változata, kedvezni látszik az olvasáskultúra magasabb szintjének és viszont. Az ilyen identitástípushoz kapcsolódó olvasói magatartásformák egyrészt markánsabbak, másrészt mennyiségi és minőségi szempontból egyaránt színvonalasabbak. Ami pedig az elutasítást, közömbös identitástudatot illeti, ez inkább az olvasáskultúra passzívabb és (esztétikai értelemben) értékhiányos megje-*

lenési formáival társul. Az identitástudat és az olvasáskultúra kapcsolata tehát (főleg kisebbségi helyzetben) jól érzékelhető és egyértelmű tendenciát mutat: pozitív elemeik és hiányosságai – külön-külön – egyaránt hajlamosak az együttes előfordulásra” (Gereben 1999: 214; vö. még Gereben 2000: 210; 2012: 6–7).

A nemzeti kisebbségeknél ugyancsak kiemelt szerep jut az olvasási szokásoknak: „...a minőségileg és mennyiségileg fejlett olvasáskultúra jelentős szerepet játszhat (főleg kisebbségi helyzetben!) a személyiség és annak társadalmi kötődéseinek megerősítésében a kiegyensúlyozott, határozott, egyúttal túlzásoktól idegenkedő azonosságtudat kialakulásában. A kultúra – jelesül az olvasáskultúra – tehát az identitástudat egyik pilléréként is funkcionál” (Gereben 2000: 210).

Az olvasási készségek fejlesztése mellett nem lenne szabad megfeledkezni az írásról sem, mivel: „A levelezési aktivitás, illetve általában az írásos tevékenységek gyakorlása szorosan együtt jár az olvasási aktivitással: az írásbeliség aktív művelői általában ugyanazon társadalmi rétegekből kerülnek ki, amelyek az olvasást is sokra tartják” (Gereben 2000: 211).

Kitekintés

A népszámlálási adatok eredményei a magyar kisebbség csökkenő tendenciáját vetítették elénk. És mi van a számok mögött? A kisebbségi magyar népesség előregedése, asszimiláció, nemtörődömség, a hovatarozás bizonytalansága, esetleg félelem? Ha nem sikerül valamit tenni, úgy 30-35 év múlva a magyarok részaránya jóval 5 százalék alá zuhanhat Szlovákiában (lásd fent Fibi, 2001: 22). Mi lenne az alapvető feladatunk, teendők, hogy a további csökkenést megállítsuk? Mi lehetne a megoldás? A magyar nyelv és identitás megtartása, valamint a kultúra ápolása elengedhetetlen feltétele a kisebbségben élő magyarság megmaradásának. Ezért is lenne fontos, hogy a felvidéki magyar szülők magyar tannyelvű iskolákba járassák gyermekeiket. A legfőbb problémák egyike viszont éppen az, hogy a valójában üres háttérű, csak az asszimilációt gyorsító propaganda hatására a magyar családok 15-20 százaléka magyar nyelvű iskola helyett a szlovákot választja gyermekének, nem gondolva arra, hogy amikor iskolát választ gyermekeinek, akkor egyben a jövőjét is meghatározza a számára. Meg kellene értetni a szülőkkel, hogy téves az a nézet, hogy gyermekük boldogulása csak a többség nyelvén, azaz szlovákul megszerzett tudással valósulhat meg. Fontos lenne a magyar anyanyelvű oktatás erősítése, a minőségi oktatás megteremtése, amely felhasználható tudást ad a jól felszerelt, megfelelően képzett és elkötelezett pedagógusokat foglalkoztató, ésszerű tananyagkínálattal rendelkező magyar tannyelvű iskolákból kikerült diákok számára, megalapozva ezzel az életben való sikeres boldogulásukat. El kellene oszlatni azt a tévhitet, hogy csak szlovák iskolába járva valósul meg az egyén érvényesülése. Ezzel a több évtizedes hamis, megalapozatlan érveléssel, szlogenekkel az identitásukban elbizonytalanodott szülőket manipulálják. A szlovák iskola soha nem adhatja meg azt, amit a magyar iskola. Hogy mire is gondolok? Gondolok itt többek között az irodalomunkra, a történelmünkre, a hagyományainkra és a kultúránkra. A szlovák iskolába járó gyerekek nagy többségénél a magyar kultúrához való kötődés megszűnik. A sokaknál létrejövő nyelvcserevel pedig megtörténik az identitásváltás is (vö. Pék 2011: 5). Tudatosítani kell az anyanyelvű oktatás előnyeit, annak fon-

tosságát. Szilárd alapokat csakis az anyanyelven lehet elsajátítani, és erre a stabil alapképzésre lehet majd építkezni, mind tudásban, mind lélekben.

Ezen kívül ne feledkezzünk meg egy nagyon fontos tényről sem, ugyanis a magyar iskolákban szerzett bizonyítvány ma az Európai Unió munkaerőpiacán mindenképp versenyképesebb a csak szlovákul tudókkal szemben. A magyar iskolában az anyanyelvű oktatás mellett biztosított a világnyelv elsajátítása, valamint a többségi nemzet nyelvének megtanulása is. Azoknak a szülőknek, akik attól tartanak, hogy magyar iskolában gyermekük nem tanulja meg az államnyelvet a megfelelő szinten, vannak egyéb lehetőségeik is, amelyekkel segíthetik, hogy gyermekük jól kommunikáljon szlovákul. A szlovák nyelvű könyvek olvasása, filmek nézése, szlovák nyelvű közegekben való táboroztatás, esetleg nyelvi különórák.

Szemléletváltásra lenne szükség a szlovákiai magyarok körében mind a gyermekvállalási szokások, mind az iskolaválasztás következetességének tekintetében. A kétnyelvűsítés (érthetőbben: a magyar iskolák elszlovákosítása) ellen mindeddig – a rendszerváltás előtt és után is – eredményesen tudott fellépni a magyar közösség, de ha gyengül a közösségen belüli összetartó erő (márpedig sajnos, ez tapasztalható), akkor már nem lehet a többségi nemzet részéről jövő erőszakos asszimiláció elleni egységes fellépésre sem gondolni. Egymást gyengítő (jobb esetben erősítő) folyamatokról van szó: ha csökken a magyar népesség, csökken a kollektív magyar identitástudat, könnyebben kikezdzhető a közösség, könnyebben érvényesül a propaganda, hogy a magyar gyerekek akkor érvényesülnek jobban, ha szlovák iskolába járnak. Hosszú távon pedig a szlovák iskolába járó magyar gyerekek a későbbiekben elvesznek a magyar kultúra, a magyar közösség számára, és ezzel is csökken majd a magyar népesség. Jelenleg azt tehetjük meg, hogy meggyőzzük a szülőket: írássák magyar óvodába, iskolába a gyerekeiket, hogy ezáltal nagyobb eséllyel maradjanak meg magyar identitásúaknak, így jobban ellen tudnak majd állni a többségi nemzet részéről jövő, különböző asszimilációs törekvéseknek. Sokat számít az anyaország viszonyulása a kérdéshez. A kedvező Magyarország-kép bizonyára arra inspirálja a szlovákiai magyarokat, hogy tartsák meg magyar identitásukat, és fordítva. Ne legyen szégyen a magyar identitás, mert lelkiileg „*Európában senkinek sem szabad kisebbséginek lennie, mert az nem statisztikai kérdés, hanem a méltóság vagy a megaláztatás alternatívája*” (Péntek 2007: 98).

Tájékozódhatunk a szlovákiai könyvtárak helyzetéről (Makulová 1993; Weiss 1995), magyarországi könyvtárosok szlovákiai (Horváth 2011), szlovákiai magyarországi kapcsolatairól (Szilágyi), szakmai találkozók Szlovákiában (Dávid é. n.) és Magyarországon (Haraszi é. n.), ösztöndíjprogramokról (Mezey–Pegán 2011). De szlovákiai magyar könyvtárakról, olyan értelemben, mint szlovákiai magyar iskolákról, nem beszélhetünk. Ugyanis nincsenek országos szinten hivatalos adatok a szlovákiai közkönyvtárak magyar nyelvű dokumentumainak és magyar olvasóinak számáról sem. Országos felmérésre lenne szükség a helyzet jobb megítélése érdekében. Például Csiffáry Zsuzsanna, a Párkányi Városi Könyvtár igazgatója közlése szerint 2012-ben a könyvtárnak összesen 51 110 dokumentum állt rendelkezésére, ebből 42 215 db-ot dolgoztak fel. A feldolgozottak közül 20 421 db a magyar dokumentumok száma. Összesen 823 beiratkozott olvasója volt a könyvtárnak, látogatója pedig 12 230. 79 766 dokumentumot kölcsönöztek ki. A magyar olvasók és a kikölcsönözött magyar dokumentumok számáról nincs adat. Vagy mindez már annyira „természetesen” hozzátartozik a szlovákiai magyar léthelyzethez, hogy már beszélni sem érdemes róla?

HIVATKOZÁSOK

- Balogh András: Könyvtárak a globalizáció korában. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 19. évfolyam 12. szám 2010. december, 3–24. p.
- Bartos Éva szerk. 2009. Az olvasáskultúra fejlesztése. Koncepciók, programok és kampányok. Budapest, Könyvtári Intézet.
- Brogyányi Kálmán 1941. Magyar könyvtári szolgálat. Az előszót írta Csáky Mihály. Kiadja a Toldy-Kör. Pozsony, Concordia. (Bibliotheka Istropolitana.)
- Csemicskó István–Szabó Mihály Gizella 2011. Hátrányból előnyt: a magyar nyelvpolitikai és nyelvtervezési kihívásairól. In: Benő Attila–Péntek János szerk. A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat tíz éve. Tanulmányok, beszámolók, kutatási programok. Dunaszerdahely–Kolozsvár, Gramma Nyelvi Iroda–Szabó T. Attila Nyelvi Intézet. 163–194. p.
- Doncsev András 2013. Szabad tudásáramlás, egyenlő hozzáférés – Könyvtárak az európai állampolgárokért. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 22. évfolyam 8. szám 2013. augusztus, 3–8. p.
- Duray Miklós 1999. Önrendelkezési kísérleteink. Somorja, Méry Ratio.
- É. Kiss Katalin 2004. Anyanyelvünk állapotáról. Budapest, Osiris Kiadó.
- Ferge Zsuzsa 1984. Az iskolarendszer és az iskolai tudás társadalmi meghatározottsága. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Fiala János 2012. Miért fogyatkozik a szlovákiai magyarság? = Kassai Figyelő. X. évf. 8. szám, 2012. augusztus, 3–4. p.
- Fibi Sándor 2001. A szlovákiai magyar iskolák ötven éve (1960–1989). In: Sidó Zoltán–Fibi Sándor–László Béla szerk. A szlovákiai magyar iskolák története 1949–1999. Dunaszerdahely, Lilium Aurum. 17–36. p. (Katedra Füzetek, 8.)
- Fibi Sándor 2011. Nem előadás, inkább elmélkedés, hangosan kimondott belső monológ. www.felvidek.ma 2011. február 21.
http://old.felvidek.ma/index.php?option=com_content&view=article&id=27127&catid=64&Itemid=131 (2012. 03. 15.)
- Gereben Ferenc 2004. Az ezredforduló magyar olvasáskultúrája a Kárpát-medencében. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 13. évf. 8. szám 2004. június, 40–52. p.
- Gereben Ferenc–Lőrincz Judit–Nagy Attila–Vidra Szabó Ferenc 1993. Magyar olvasáskultúra határon innen és túl. Budapest, Közép-Európa Intézet. (Hungari extra Hungarium, 2.)
- Gereben Ferenc 1999. Identitás, kultúra, kisebbség. Felmérés a közép-európai magyar népesség körében. Budapest, Osiris Kiadó–MTA Kisebbségkutató Műhely.
- Gereben Ferenc 2000. Könyv, könyvtár, közönség (A magyar társadalom olvasáskultúrája olvasás- és könyvtárszociológiai adatok tükrében). Budapest, Országos Széchényi Könyvtár.
- Gereben Ferenc 2005. Olvasáskultúra és identitás. A Kárpát-medence magyarságának kulturális és nemzeti azonosságtudata. Budapest, Lucidus Kiadó.
- Gereben Ferenc 2012. Magyar olvasáskultúra a Kárpát-medencében. Mi történt az ezredforduló után? = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 21. évfolyam 12. szám, 2012. december, 5–27. p.
- Gyurgyik László 2011. A szlovákiai magyarok számának változásai és várható alakulása a 2011. évi népszámlálás időpontjában. In: Ruda Gábor szerk. Nemzetiségi iskolák Magyarországon, Szlovákiában és Szlovéniában. Pilisvörösvár, Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület (MBKKE). 121–128. p.
- Gyurgyik László 2012. Egy csökkenés anatómiája. A szlovákiai magyarság demográfiai folyamatai az 1990-es évektől napjainkig. = Kommentár. 2012. 3. szám, 25–34. p.
- Haraszti Pálné é. n. A Kárpát-medencei könyvtáros egyesületek kerekasztal-beszélgetése és ajánlásai. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 13. évf. 10. sz. 2004. október, 7–10. p.
<http://ki.oszk.hu/3k/19972006/valcikkek/valcikkek0410/haraszti.html> (2012. október 2.)
- Hegedűs Géza 1978. Az olvasás gyönyörűsége. Budapest, Móra Könyvkiadó.

- Horváth József 2011. A Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár és a kislétföldi könyvtárosok határon túli kapcsolatairól különös tekintettel a szlovákiai és az ausztriai könyvtárakra. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 20. évf. 9. szám 2011. szeptember, 40–48. p.
- Jakab György 2009. Lehet-e közös magyar–szlovák történelemkönyvet írni? In: Hornyák Árpád–Vitári Zsolt szerk. Kutatási Füzetek 14. A magyarságkép a közép-európai tankönyvekben a 20. században. Pécs, Pécsi Tudományegyetem. 321–350. p.
<http://www.idi.btk.pte.hu/dokumentumok/kutatasifuzetek14.pdf> (2012. 03. 16. 19:45)
- Kovács Csilla 2010. „Szók zsonganak, a dolgokat eltakarják.” Az olvasatlanság jelensége: a lelki munkakerülés és annak felülírása. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 19. évf. 12. sz. 2010. december, 25–28. p.
- KSH 2013. Kulturálódási szokásaink. A lakosság televíziózási, olvasási jellemzőinek vizsgálata az időmérleg-felvételek segítségével. 2013. június 4. www.ksh.hu
- László Béla 2001. A szlovákiai magyar oktatásügy a kilencvenes években. In: Sidó Zoltán–Fibi Sándor–László Béla szerk. A szlovákiai magyar iskolák története 1949–1999. Dunaszerdahely, Liliium Aurum. 37–71. p. (Katedra Füzetek, 8.)
- László Béla 2004. A magyar oktatásügy. In: Sidó Zoltán–Fibi Sándor–László Béla szerk. Magyarok Szlovákiában (1989–2004). Összefoglaló jelentés. A rendszerváltástól az Európai Unió csatlakozásáig. I. kötet. Somorja–Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Liliium Aurum Könyvkiadó. 183–246. p.
- László Béla 2006. Magyar pedagógusképzés Csehszlovákiában 1945 után. In: László Béla–A. Szabó László–Tóth Károly szerk. Magyarok Szlovákiában. IV. kötet. Oktatásügy (1989–2006). Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 153–156. p.
- Makolová, Soňa 1993. A könyvtári és tájékoztatói munka helyzete, problémái és fejlődési kilátásai Csehszlovákiában. = Könyvtári Figyelő. 39. évf. 1993. 1. sz. 68–76. p.
http://ki.oszk.hu/kf/kfarchiv/1993/1/makulova_h.html (2012. október 2.)
- Mezey László Miklós–Pegán Anita 2011. „A könyvtár, ami összeköt” – Interjú a „Kárpát-medencei fiatal magyar könyvtárosok együttműködése” című ösztöndíjprogram résztvevőivel. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 20 évf. 12. sz. 2011. december, 30–40. p.
- Pék László 2011. A döntés a szülők kezében van. = Pedagógusforum. X. évf. 1. sz. 2011. január, 4–5. p.
- Péntek János 2007. Nyelv és identitás a Kárpát-medencében. = Hítel. XX. 7. sz. évf. 2007. július, 91–98. p.
- Popély Gyula 2008. Utószó: Közép-európai sorsszerűségeink – térben és időben. In: Kučera Rudolf: Közép-Európa története egy cseh politológus szemével. Budapest, Korma. 145–153. p.
- Popély Gyula 2009. Közép-európai sorsszerűségeink. = Zempléni Múzsza. IX. évf. 3. szám, 2009. ősz, 39–45. p.
- Sörény Edina 2013. Közgyűjtemények az oktatásért. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 22. évf. 6. szám 2013. június, 8–16. p.
- Székely András Bertalan 2005. Határhátyák. Pilisvörösvár, MBKKE.
- Szilágyi Márta <http://www.pemeksz.hu/cikk.php?szilagyi> (2012. október 2.)
- Szoták Szilvia 2011. Törvényes garanciák és gyakorlat a horvátországi, szlovéniai és ausztriai magyarság életében. In: Benő Attila–Péntek János szerk. A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat tíz éve. Tanulmányok, beszámolók, kutatási programok. Dunaszerdahely–Kolozsvár, Gramma Nyelvi Iroda–Szabó T. Attila Nyelvi Intézet, 153–162. p.
- Szűcs Katalin 2012. Magyar iskolák (Cseh)Szlovákiában 1944-től napjainkig, a kulturális élet fontosabb vonatkozásaival. Szakdolgozat, PPKE VJK.
- Weiss Márta 1995. A könyvtárügy helyzete Szlovákiában. = Könyvtári Figyelő, 41. évf. 1995. 2. szám. 282–284. p.

Szűcs Katalin

A cím kötelez

Minősített Könyvtár címet kapott a Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ

Elegáns tábla került fel a Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ fogadócsarnokának a falára, amely azt jelzi, hogy Minősített Könyvtár címet kapott az intézmény. A táblát és a díszoklevelet a Magyar Kultúra Napján adta át Balogh Zoltán miniszter, három, sikeresen pályázó intézmény; a Bács-Kiskun Megyei Kátóna József Könyvtár, a Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ Könyvtár és Levéltár, valamint gödöllői városi könyvtár vezetőjének.

A gödöllői könyvtárosok nagy elismerésként élték meg a kitüntető címet, de az olvasók, a könyvtárba belépők – akikért mindez történik – talán a táblát észre sem veszik, számukra a mögötte levő tartalom, szemlélet, hozzáállás a fontos, amit véleményeink szerint minden nap megtapasztalnak. Számukra a tábla azt üzeni, hogy az olvasó biztos lehet abban, hogy rendszeresen ellenőrzött, megfelelő szintű, jó színvonalú szolgáltatást kap.

Kitörési irány a minőség felé

Számolnunk kellett azzal, hogy a könyvtárak költségvetése nem növekszik, államháztartáson kívüli forrásra sem lesz számottevően több pénz, tehát a gyűjtemény fizikai növekedése nem várható. A munkatársak száma is több lépcsőben csökkent az elmúlt évtizedben. A könyvtárhasználók igényei viszont megváltoztak és elvárásaik növekedtek. A könyvtár vezetése úgy látta, hogy a fejlődés és továbblépés útja a minőségi szolgáltatásokkal biztosítható. A közkönyvtárak csak akkor maradnak „életben”, ha a munkatársak jól képzettek, kedvesek, figyelmesek, a könyvtári szolgáltatások gyorsak, pontosak, lépést tartanak a gyorsan változó igényekkel.

Természetesen ezt a stratégiai döntést a „korszellem” is segítette.

Az 1990-es évek második felében megsokasodtak a könyvtári szaksajtóban a TQM-mel, az átfogó minőségelvű irányítás könyvtári alkalmazásával kapcsolatos cikkek. A politikai, gazdasági, társadalmi változások arra ösztönöztek, hogy olyan szemléletváltás történjen a könyvtári szolgáltatások terén, amely elsősorban a használói igényekre alapoz. A minőségi szemlélet fontossága az Európai Unióhoz való csatlakozás miatt is előtérbe került. A szakmai konferenciákon elhangzott minőségügyi előadások, illetve a szakcikkek irányították a könyvtárvezetés figyelmét a minőségelvű könyvtármenedzsment fontosságára. A szakmában zajló minőségügyi képzések tudatosították a formákat és a módszereket, és elmélyítették a minőségirányítás iránti elkötelezettséget. Az intézményből a vezetőkön kívül

két munkatárs is részt vett *Minőségmenedzsment a könyvtárban* tanfolyamon, ami tovább erősítette a munkatársak elkötelezettségét.

Az 1998-ban készült könyvtári stratégiai tervben mutatkozott meg először a használói elvárásokra alapozó, új szemlélet, amely a megváltozott igények szerint kívánja alakítani a könyvtár szolgáltatásait. Ezt követi az intézményen belüli statisztikai adatgyűjtés módszerének és gyakorlatának kialakítása, azzal a céllal, hogy pontos, számokkal alátámasztható képünk legyen a részlegek forgalmáról, az ott nyújtott szolgáltatások igénybevételéről, hasznosságáról.

Ekkor született meg a könyvtár küldetésnyilatkozata, és fogalmazódott meg az a jövőkép, amelyet kis módosítással jelenleg is magáénak vall az intézmény.

A felkészülést segítette, hogy a Nemzeti Kulturális Alap könyvtári minőségfejlesztéssel kapcsolatos pályázatokat írt ki. NKA támogatással 2006-ban *Benchmarking módszerre alapozott könyvtári teljesítménymutatók* kidolgozására került sor, összehasonlítva az Érdi Csuka Zoltán Városi Könyvtár és a Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ munkáját. A két könyvtár erősségeit, gyengeségeit közösen értékeltük, feltártuk az okokat, és a gyengeségek javítására intézkedéseket hoztunk és valósítottunk meg.*

2012-ben pályáztunk a Nemzeti Kulturális Alapnál, a Minősített Könyvtár cím elnyeréséhez kértünk és kaptunk támogatást. A felkészülés utolsó intenzív szakasza minőségirányítási szakértő bevonásával, szakmai támogatásával zajlott.

Felkészülés időszaka

A minőségirányítással kapcsolatos munka bizonyos elemei már korábban is jelen voltak a gödöllői könyvtárban. Igazi lendületet az adott a minőségirányítás ügyének, amikor új könyvtár építéséről határozott a város képviselőtestülete. Az olvasóbarát könyvtár gondolata jegyében fogalmaztuk meg az új épület szakmai kivánalmait: átjárható nyitott terek, a klasszikus könyvtári szolgáltatások–információs szolgáltatások–közösségi tér három fő funkcióra kialakított épületszerkezet.

SWOT-analízis készült, felmértük az erősségeinket, lehetőségeinket, számoltunk a gyengeségekkel és a veszélyekkel is. Áttekintettük azt a gazdasági, politikai, társadalmi környezetet, amelyben az új intézménynek működni kell, és újra gondoltunk minden szolgáltatást. A 2002-ben megnyitott új könyvtár egészére stratégiai terv készült. Az éves munkatervek tartalmazták a stratégiai terv megvalósulásának konkrét feladatait, lépéseit. SWOT-analízisek, olvasói felmérések, egyes szolgáltatások kihasználtságát célzó adatgyűjtések, elemzések folyamatosan készültek a könyvtárban. Mivel a marketing tevékenység nagy súllyal szerepelt a könyvtárvezetés elképzeléseiben, marketing stratégiát készítettünk, és ennek mentén szerveztük a reklám-, illetve a partnerkapcsolatokat erősítő tevékenységet.

Mindezt a munkát foglalta rendszerbe, és fejleszté tovább a Könyvtári Közös Értékelési Keretrendszer alapján végzett önértékelés, a PDCA-ciklus szerint a folyamatok teljes áttekintése, a tervezés–cselekvés–ellenőrzés–beavatkozás folyamatának végigvitele.

* Istók Anna: Benchmarking – érdemes vajon másoktól tanulni? – Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2007. 10. sz. 39–45. p.

2009 szeptemberében Minőségirányítási munkacsoport alakult, és belekezdünk a Könyvtári Közös Értékelési Keretrendszer (KKÉK) szerinti önértékelésbe. Az önértékelési folyamat menetére ütemtervet készítettünk, az elvégzendő feladatok, a felelősök és a határidők megjelölésével. Célul tűztük ki a különböző tevékenységek tudatosítását, rendszerbe foglalását, valamint az önértékelési folyamat megismerését, lebonyolítását, a fejlesztendő területek feltárását és a megfelelő intézkedések elvégzését.

Az ütemterv legfontosabb teendői:

- A KKÉK-szabályzat megalkotása, a kommunikációs terv elkészítése.
- A kötelező és ajánlott dokumentumok összegyűjtése, frissítése, a hiányzók megírása.
- A munkatársi képzések elindítása.
- Önértékelési csoport felállítása.
- Külső szakértő felkérése.
- Próba önértékelés.
- A próba önértékelés alapján intézkedési tervek készítése.
- Önértékelés a pályázathoz
- A pályázati anyag elkészítése, benyújtása.

A feladatok között nagy súllyal szerepelt a munkatársak képzése és az önértékelési folyamatba való bevonása. A KKÉK-ról, a minőségügyi munkacsoport munkájáról, a könyvtári dokumentumok tartalmáról, a felkészülés aktuális állapotáról folyamatos képzéseket tartottunk. Felkészítettük a munkatársakat a „próba” önértékelésre, amely 2012-ben valamennyi munkatárs bevonásával megtörtént.

A munkatársak kiemelkedőnek tartották a könyvtár kulcsfontosságú eredményeit, a társadalmi környezetre gyakorolt hatást, vagyis a *könyvtár összteljesítményét* tartják nagyon jónak. Ugyancsak elégedettek voltak a vezetés teljesítményével, a folyamatok működésével, valamint a szolgáltatást igénybevevők véleményével. Az átlaghoz közelítőnek ítélik a partnerkapcsolatok működését. Fejlesztésre szorulnak a munkatársakkal kapcsolatos eredmények, valamint az emberi erőforrással kapcsolatos területek és a stratégiai tervezés. A próba önértékelés eredménye 76,2 százalék volt.

Feltártuk a fejlesztendő területeket, majd cselekvési tervet készítettünk, amelyben feltüntettük a konkrét feladatokat, majd ezekhez felelőst, közreműködőket és határidőket rendeltünk. A következő időszak a cselekvési tervben foglaltak megvalósításáról szól, amelyet team-munkában végeztek a munkatársak.

Önértékelés a pályázathoz

Nehezítette a munkánkat, hogy az önértékelési folyamat során több kedvezőtlen intézkedés érintette az intézményt. Egyrészt a fenntartó önkormányzat megvonta az önálló gazdálkodás jogot, másrészt jelentős létszámleépítést kellett elszenvednünk. Mindez bizonytalanságot szült a munkatársak körében. A könyvtár vezetése törekedett a válság menedzselésére, minden körülményről részletesen tájékoztatta a kollektívát, a döntések meghozatala előtt konzultált az érintettekkel, a hozott dön-

téseket alaposan megindokolta. Ebben a helyzetben felvetődött a kérdés, hogy a közösség elég erősnek érzi-e magát az önértékelés elvégzésére a minősítési folyamat végig vitelére. A munkatársak döntése – hogy a munkával ne álljunk le és vegyünk részt a pályázaton – a közös célért folytatott erőfeszítés, megerősítette a csapatot.

A pályázatra készülve 2013 júniusában ismételt elvégeztük az önértéklést, amelybe minden munkatársat bevontunk. Szembesültünk azzal, hogy melyik területen milyen mértékben sikerült előre lépni. Az önértékelés 88 százalékos eredményt hozott, az általunk korábban megjelölt fejlesztendő területeken sikerült hathatós eredményeket elérni. Kijelöltük a további fejlesztésre váró területeket: a folyamatszabályozás és a belső kommunikáció, valamint az ellenőrzés terén van még tennivalónk.

Kritérium	Próba önértékelés 2012 (%)	Önértékelés 2013 (%)
1. Vezetés	80	89
2. Stratégia és tervezés	61	88
3. Emberi erőforrások	73	87
4. Partnerkapcsolatok	77	93
5. Folyamatok	80	83
6. A szolgáltatást igénybevevőkkel kapcsolatos eredmények	80	93
7. A munkatársakkal kapcsolatos eredmények	70	84
8. A társadalmi környezetre gyakorolt hatás eredményei	83	90
9. A szervezet kulcsfontosságú eredményei	85	87
Összesítés	76	88

A felkészülés során sok dokumentum keletkezett, hiszen a munkánk következménye, hogy miután minden területet áttekintettünk, annak jobb működését végiggondoltuk, azt pontosan dokumentáljuk, szabályozzuk, folyamatosan kontrolláljuk. A Minősített Könyvtár cím elnyerésére kiírt pályázat előírja a kötelezően beadandó dokumentumok sorát, és az ajánlott dokumentumokról is listát közöl. A felkészülés során születtek meg ezek az anyagok, amelyet az önértékelési adatlaphoz mellékelve nyújtottunk be.

A java még hátra van

A Minősített Könyvtár címet négy éven át használhatja a könyvtár. 2018-ban ismét meg kell győzni a szakmai bíráló bizottságot, hogy a minőségirányítás a könyvtárban hosszú távú eredményességet biztosít, a könyvtárhasználók és más partnerek is elégedettek. Az „adottságok” tekintetében arra a szintre kell eljutni, amikor a folyamatos fejlesztési ciklus jellemzi a szervezetet, minden folyamatot rendszeresen megtervezünk, végrehajtunk, ellenőrzünk és kiigazítunk. Az „eredmények” szintjén pedig kiváló eredmények elérése, folyamatos szinten tartása a cél, ami a más könyvtárak eredményeivel való összehasonlításban is megállja a helyét.

Fülöp Attiláné

Múlt–jelen–jövő Pécs közkönyvtári ellátásában

Mi jut eszébe a kultúraszerező embernek Pécsről? A Pécsi Balett vagy az Országos Színházi Találkozó, a POSZT, amelynek már évek óta ez a gyönyörű város ad otthont. Az UNESCO világörökségi listáján szereplő ókeresztény sírkamrák, a Csontváry, Vasarely, Zsolnay Múzeum, a Nagy Lajos király alapította XIV. századi egyetem vagy éppen a mai tudományegyetem, és még sorolhatnánk. Nem véletlenül volt ez a városunk 2010-ben Európa egyik kulturális fővárosa is, amelynek apropóján számos beruházás gazdagította Pécs amúgy is pezsgő kulturális életét.

Ez utóbbinak megkerülhetetlen, meghatározó része a könyvtári ellátás. Egy kerek évforduló remek alkalmat kínál a visszatekintésre, összegzésre, és a jövő irányvonalainak kijelölésére is. Így tett a Csorba Győző Könyvtár 2013-ban, amikor jubileumi kiadvánnyal ünnepelte Pécs közkönyvtári ellátásának hetven évét. Az intézmény egyik jogelődje – Pécs Város Közművelődési Könyvtára – ugyanis 1943. október elsején nyílt meg. A kötetet kézbe véve azonnal szembetűnő az összeállítók szándéka, még ha a címet nem is olvassuk el, hiszen a borítón látható fekete-fehér és színes fotók a régmúltat és a jelent egyaránt megidézik. Szabolcsiné Orosz Hajnalka igazgató köszöntőjében röviden felvázolja a kötet tartalmát, és nyomatékosítja a szerkesztők szándékát: az emlékezés és a figyelemfelhívás egyaránt célja a kiadványnak, amely a Csorba Győző Könyvtár 2013-ban elindított új könyvsorozatának első kötete, és amelyet reményeik szerint további kiadványok követnek majd különféle szakmai, módszertani témákban.

A hetven esztendő felölelő kiadvány első fele a jogelőd intézmények – Pécs Város Közművelődési Könyvtára, Csorba Győző Megyei Könyvtár, Pécsi Városi Könyvtár – és a jelenlegi Csorba Győző Könyvtár működését tekinti át a kezdetektől napjainkig; a második részben pedig a könyvtárról szóló, teljességre törekvő bibliográfia található az intézmény munkatársainak összeállításában.

A XX. század elején volt ugyan kezdeményezés közkönyvtár létesítésére, de végül csak 1943-ban kezdte meg működését Pécs Város Közművelődési Könyvtára, méghozzá Weöres Sándor irányításával. A szerény körülmények között működő intézmény vezetését rövidesen Csorba Győző vette át. 1949-ben adták át a megyei könyvtár másik jogelődének tekinthető Pécsi Körzeti Könyvtárat, amelyet aztán három esztendővel később egyesítettek Pécs Város Közművelődési Könyvtárával, így alakult meg a Baranya Megyei Könyvtár 1952-ben. A kibővített épületben négy évvel később a hazai megyei könyvtárak közül elsőként itt sikerült önálló könyvkötőüzemet létesíteni, és számos újabb funkcióval, szolgáltatással – a nemzetiségi ellátástól az olvasótáborokig – gazdagodott az intézmény a következő évtizedekben. Az 1980-as évek egyik kiemelkedő mozzanata a zenemű- és hangtár megnyitása volt, az 1990-es éveké pedig a számítógépes kölcsönzés bevezetése. A Baranya Megyei Könyvtár 1996-ban vette fel az előző évben elhunyt Csorba Győző ne-

vét; a Kossuth-díjas költő egykori könyvtári dolgozósobájában emlékszobát rendeztek be.

A Pécsi Városi Könyvtár 1960-ban kezdte meg működését, átvette a megyei könyvtár pécsi fiókkönyvtárait és gyermekkönyvtárát, majd sorra alakultak az újabb fiókkönyvtárak. Hazánkban az elsők közt itt indult meg a városi mozgókönyvtári ellátás, 1974-ben adták át a könyvtárbuszt a pécsi peremterületek könyvtári ellátásának javítására. A városi könyvtár jelentős szerepet vállalt Pécs kulturális életében azzal is, hogy számos irodalmi rendezvénynek adott otthont.

A megyei és a városi könyvtár összevonásának előkészítése határozta meg a 2000-es évek első évtizedének végét, méghozzá a Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa Projekt egyik kulcsprogramja, a Dél-dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpont pályázat keretében. Az intézményi integráció mellett a másik fontos változást a Tudásközpontba való átköltözés hozta. Az integrált intézmény, a Csorba Győző Megyei–Városi Könyvtár 2010. január elsején kezdte meg működését, és szeptember közepéig sikeresen lezajlott a Tudásközpontba történő átköltözés is. A megyei könyvtárak fenntartását érintő változások eredményeként 2013. január elsejétől a Csorba Győző Könyvtár fenntartója Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata.

A Tudásközpontban 13 ezer négyzetméteren a Csorba Győző Könyvtár és a PTE Egyetemi Könyvtár önálló intézményi keretek között működik, könyvtári szolgáltatásintegráció megvalósításával. Pécs városában több fiókkönyvtárat is működtet a Csorba Győző Könyvtár, és irányítja Baranya megyei hálózatát is. A történeti áttekintést követően napjainkhoz elérkezve itt a kiemelt feladatokat veszik számba a kötet szerkesztői, a helyismereti gyűjtemény, a zenei gyűjtemény, a gyermekkönyvtár, valamint a megyei könyvtári hálózat bemutatásával. Mindenképpen meg kell említeni, hogy 2010-től hazánk legkorszerűbb könyvtárbusza is segíti a megyei kistépelülések könyvtári ellátását. A Csorba Győző Könyvtár jövőképe zárja ezt a fejezetet, amelyből kirajzolódik, hogyan képzei el az intézmény a helyét az információs társadalomban.

Ezt követően a könyvtárvezetők – akik között neves irodalmárokat is találunk – életpályáját követhetjük nyomon. A többek közt Weöres Sándor, Csorba Győző, Bertók László, Kalányos Katalin és Szabolcsiné Orosz Hajnalka életrajzát tartalmazó fejezetet aztán a legfontosabb történéseket 1943-tól 2013-ig számba vevő, néhány oldalas kronológia követi. A kötet rövid tartalmi összefoglalója olvasható ezután angol, horvát és német nyelven is.

A kiadvány nagyobbik részét kitevő bibliográfia – amelynek anyaggyűjtése 2013. október 15-én zárult le – 1939 és 2013 közötti anyagokat dolgoz fel. Ezt teszi a könyvtárak történetének időrendje alapján tematikus fejezetek és alfejezetek formájában, azokon belül időrendet alkalmazva. Az első részen – *Baranya Megyei Könyvtár és jogelődei (1943–2009)* – belül a következő alfejezetek veszik számba a megyei könyvtár jogelődeivel kapcsolatos irodalmat: *Pécs Város Közművelődési Könyvtára (1943–1952)*; *A pécsi körzeti könyvtár (1949–1952)*. Ezután következik *A megyei könyvtárról általában (1952–2009)* elnevezésű rész, amelyet a megyei könyvtár épületével, osztályaival, részlegeivel, aztán a szolgáltatásokkal, a megyei könyvtár területi funkciójával, a könyvtári programokkal és a könyvtárosokkal kapcsolatos irodalom jegyzéke követ. Az „egyéb” kategóriában kaptak helyet olyan témák, mint a könyvtári felmérések, kitüntetések, minősítések, támogatások, károk, bírságok. A következő nagy egység a Pécsi Városi Könyvtárral kapcsolatos

irodalmat veszi számba, ezen belül az általános művekkel kezdve a sort, majd folytatva a városi könyvtári hálózatra, a rendezvényekre, a könyvtárosokra és a szolgáltatásokra vonatkozó irodalommal. Végül – elérkezve napjainkhoz – a Csorba Győző Könyvtár áll az utolsó nagy egység középpontjában, a Dél-dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközponttól, az integrált megyei és városi könyvtárról, valamint a baranyai könyvtárbuszról szóló alfejezetekkel.

Személynevek mutatójával zárul a neves elődökre méltó módon emlékező kiadvány, amelyet fekete-fehér és színes fotók kísérnek, szemléletesebbé téve a leírtakat, felidézve az elmúlt hét évtized történéseit. Az egyikről Weöres Sándor tekint ránk, aki Pécs Város Közművelődési Könyvtárának első vezetője volt. Majd a könyvtárat ténylegesen megszervező utóda, Csorba Győző tűnik fel hamarosan egy újabb fotóról. Az épületeket kívül-belül megmutató felvételek sora remekül tükrözi az intézmények működésének, szolgáltatásainak fejlődését, sokszínűségét.

Végezetül mi mást is kívánhatnánk, mint, hogy valósuljon meg mindaz, amely az intézmény jövőképében szerepel, és egy újabb évforduló alkalmával hasonlóan szép eredményekről számolhassanak be a könyvtár munkatársai, akiknek további nagyon jó munkát kívánunk!

(Pécs Város Közművelődési Könyvtárától a Csorba Győző Könyvtárig. 70 éves a közművelődési könyvtár Pécsen (1943–2013). Összeáll. Gyánti István–Katona Anikó–Szabolcsiné Orosz Hajnalka. Pécs, Csorba Győző Könyvtár, 2013. 175 p. Csorba Győző Könyvtár Kiadványai 1.)

Tóth Andrea

Médiatudatosság az oktatásban

A médiaműveltség (media literacy), amely fogalom az információs, majd a digitális műveltség után jelent meg a szakirodalomban, fontos téma napjaink korszerű pedagógiájában is. Az elmúlt években az Európai Unió már két dokumentumot is publikált a témában, a német kulturális miniszterek konferenciája is tízoldalas állásfoglalást adott ki (*Medienbildung in der Schule* címmel) 2012 márciusában. (A dán és finn – valamint a magyar stb. – tantervekbe is bekerült, vagy majd bekerül.) Nem meglepő tehát, hogy az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet (OFI), a hazai oktatási ágazat háttérintézménye 2013 novemberében kétnapos konferenciáját a médiatudatosság és oktatás kérdésének szentelte – jóval szélesebben húzva meg a téma hatókörét – Budapesten a megújult Károlyi–Csekonics Rezidencián (Múzeum utca 17.), mégpedig három helyszínen plenáris előadások, szekcióülések és kerekasztal-beszélgetések formájában. Mivel az OFI minden évben rendez egy olyan konferenciát, amelynek témája kiemelt érdeklődést kelt a szakemberek körében, 2013-ban az oktatás és a média kapcsolata, valamint a médiatudatosságra nevelés került napirendre.

Az *Előszó* röviden összefoglalja a rendezvény valamennyi előadását, eseményét, azokat is, amelyek a programban és a konferencián lezajlottak ugyan, de a kötetbe mégsem kerültek be – három beszámolóról van szó.

Az eseményt Balog Zoltán, az emberi erőforrások minisztere nyitotta meg, kiemelve, mennyire fontos, hogy az új Nemzeti alaptantervben (NAT) kiemelt fejlesztési terület lett a *médiatudatosságra nevelés*, hiszen a média a mindennapi életünk része, ezért a gyerekeket felelős és tudatos médiafogyasztásra kell nevelni (9–13. p.).

Az első előadó Horváth Zsuzsa (OFI) volt, aki hangsúlyozta, hogy az Oktatás-kutató és Fejlesztő Intézet – és elődje, az Országos Közoktatási Intézet – már több kutatást is végzett erről a témáról, és hogy az új alaptanterv szerint *A médiatudatosságra nevelés* már az első osztályban elkezdődik (17–24. p.). (Ezután Koltay András, a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (NMHH) Médiatanácsának tagja a médiaszabályozás ismertetése után arról is beszélt, hogy az állami szabályozás mellett az iskola is felelős a médiaműveltség fejlesztéséért. Előadása sajnálatosan került nem be a kötetbe.)

Böröcz István, a Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap (MTVA) leköszönő vezérigazgatója a *Funkcionális és a digitális analfabetizmus* különbségeiről beszélt, és elmondta, a médiának nagy felelőssége van abban, hogy ne terelje, hanem csökkentse ezeket (27–32. p.).

Az első részt Balatoni Monikának, a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium társadalmi kapcsolatokért felelős államtitkárnak *Közös felelősség – tudatos és felelősségteljes fiatalok a világhálón* című előadása zárta, amelyben azt hangsúlyozta, hogy a médiatudatosságra nevelés ugyan össztársadalmi érdek, de fontos a pedagógusok felkészültsége is (35–38. p.).

A *Médiaoktatás és társadalmi tudatosság* szekcióban Aczél Petra, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem (PPKE) docense a *Médiaműveltség* címmel a konkrét fejlesztési célokat foglalta össze. Mondanivalójának lényege az volt, hogy a pedagógusoknak hozzáférést, kritikai hozzáállást és résztvevő alkotást kell tanítaniuk tanítványaiknak (41–44. p.).

Hargitai Lilla (Médiaunió) ügyvezető igazgató a reklámszakma és a médiagazdaság felől közelítette meg a témát *Médiaoktatás és társadalmi tudatosság* címmel (47–51. p.).

Ezt követően Z. Karvalics Lászlónak, a Szegedi Tudományegyetem docensének elméleti előadása a *logokratikus* médiapedagógia* kérdésével foglalkozott „*Jelentés-teli világra nyíló szárnyas kapu*” címmel (55–59. p.).

László Miklós (ELTE) *A hatástól az értésig* című előadásában ismertette azokat a magyar felméréseket, amelyek a médiaműveltséggel és médiafogyasztással foglalkoztak, és részletesen szólt a televízióval, a mobiltelefonnal, az internettel vagy a Facebookkal kapcsolatos és a felhasználók szokásait vizsgáló felmérésekről, a kötetben azonban csak az információforrások hitelességéről kapott eredményekről számolt be (63–66. p.).

Délután két teremben folytatódott a konferencia. A *Veszélyek, kockázatok* szekcióban Lóránt Gergely a bulvár veszélyeiről tartott előadást *Média-kannibalizmus, avagy hogyan mentsük meg gyermekeinket a bulvártól...* címmel (69–71. p.).

* A hatalom gyakorlásának folyamata az uralom. Ez lehet bürokratikus, technokratikus, de lehet logokratikus, amikor a tudáselit, a szakértői elit véleménye, ideológiája, jövőképe a meghatározó, végül lehet – szűkebben értve – „demokratikus”. (Pedagógiai lexikon = <http://oktatas.uni.hu/szovegek/NPT/Pedlexhatalom.doc?>)

Kocsis M. Brigitta (újságíró és HR-szakember), Pataki Gábor és Kiss András (jogászok) *Az internet nem felejt* címmel tartottak színes beszámolót az online adatvédelemről és a megelőzésről, továbbá példákon szemléltették, milyen veszélyek leselkedhetnek a Facebookon a gyerekekre (75–78. p.).

Közben, ezzel párhuzamosan az *Információszerzés, olvasás, kommunikáció és a digitális média kihívásai* szekcióban Varga Katalin, az OFI Pedagógiai Könyvtár és Múzeum (PKM) igazgatója *Tudatos média- és információhasználat – információs műveltség* címmel beszélt a magyar és nemzetközi tapasztalatokról (81–84. p.). Ezután nemzetközi áttekintéssel következett Csík Tibor kollégánk (PKM), aki *Az olvasási készség összefüggése a könyv- és könyvtárhasználattal a 2011-es PIRLS-vizsgálatban* címmel tartott előadást. Elsődleges forrása az értő olvasást felmérő *Progress in International Reading Literacy Study (PIRLS)* jelentése volt. Jó hír, hogy a „mérésben részt vevő magyar iskolák könyvtári ellátottsága és a könyvtárhasználat mutatói kimagaslóak”. A vizsgálat azt is „bizonyítja, hogy az iskolai könyvtáraknak meghatározó szerepe van értő olvasás elsajátításában”, de nem szerencsés, hogy olvasástanításunk „csak a tankönyvekre és a munkafüzetekre épül” (87–93. p.).

Forgó Sándor, az Eszterházy Károly Főiskola tanszékvezetője *Az újmédia hatásáról* beszélt; részletesen kifejtette, mit értsünk az újmédia fogalmán (97–101. p.).

Lengyelne Molnár Tünde, az Eszterházy Károly Főiskola docense *Az információs és kommunikációs technológiák mint tanulástámogató rendszer* címmel tartott előadást, többek között beszámolt kutatásáról, amely azt vizsgálta, milyen tendencia figyelhető meg az oktatás terén az információs és kommunikációs technológia fogalmával kapcsolatban a világban (105–109. p.).

Végül Török Balázs (OFI) *Országos médiumok az iskolákban* címmel azt a felmérést ismertette, amelyben 2008 és 2010 között tizenkét iskolai agresszióval kapcsolatos ügy médiaviszhangjáról kérdezték az intézményvezetőket (113–116. p.).

A napot *interaktív kerekasztal-beszélgetés* zárta, amely az OFI négy pedagógiai lapjával foglalkozott, itt Aczél Petra (PPKE) az *Új Köznevelést*, Csík Tibor (PKM) a *Könyv és Nevelést*, Fehérvári Anikó (OFI) az *Educatiót*, Gloviczki Zoltán (EMMI) pedig az *Új Pedagógiai Szemlét* képviselte. Fontos konklúzióként hangzott el, hogy a nyomtatott folyóiratoknak igenis van jövője, s ennek egyik fontos oka, érve a hitelesség (119–124. p.).

* * *

Másnap délelőtt Hartai László (OFI) az európai média-műveltség oktatásáról készült vizsgálatot ismertette *A médiaoktatás a formális oktatásban* címmel. A 27 európai uniós országban lefolytatott felmérésben (1) a nemzeti tantervekben megjelenő médiatudatosságra nevelést, (2) a médiaoktatás kimeneti követelményeit és az eredményesség mérését, valamint (3) a médiatanárok képzését vizsgálták. Az OFI partnereként Hartai László egy összehasonlító tanulmányt készített. Az előadás csak „a tantervek összehasonlító elemzéséből kiolvasható néhány fontos eredmény bemutatására vállalkozott” (127–132. p.).

Ezután gyakorló tanárok és projekt-vezetők mutatták be, hogyan lehet megvalósítani a médiatudatos nevelést a gyakorlatban. *Az iskolai médiaoktatás* szekcióban Végvári Roberta (Zrínyi Ilona Gimnázium, Miskolc) saját módszeréről be-

szélt *A médiaoktatás tíz éve egy miskolci gimnáziumban* címmel, amelyben a tanulók részvételére építő módszerét ismertette (153–156. p.). Nemesné Szentpétery Melitta (Áldás Utcai Általános Iskola, Budapest) az alsó tagozatos filmkészítésre hozott példát egy saját osztálya készítette kisfilmmel (159–163. p.). (Papp László, a budapesti Szent László Gimnázium tanára az iskolájukban működő *mediafakultációról* tartott előadást, de a kötetből ez az előadás valamiért kimaradt.)

A *Médiatudatosság a tantárgyakban* szekcióban először Jakab György (OFI) *Az iskola és a média világának integrációs lehetőségeiről* beszélt (167–170. p.), majd Geisbühl Tünde (Nagy Imre Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola, Csepel) *Médiatudatosság fejlesztése a vizuális kultúra tantárgyban* címmel számolt be az ötödikesek számára kidolgozott tanmenetrészlet-javaslatáról (173–178. p.). Végül Alexandrov Andrea (Szent István Gimnázium) ismertette *Integráció a gyakorlatban* címmel, hogyan lehet fejleszteni a különböző tantárgyakban a médiajártasságot (167–185. p.).

A harmadik, *Az iskolán kívüli médiaoktatás* szekcióban is négy előadás hangzott el. Először Bódis Kriszta, filmrendező, író (Van Helyed Alapítvány) Ózdon, a hétesi cigánytelepen végzett munkáját mutatta be – a konferencián kisfilmek segítségével, a kötetben fényképekkel illusztrálva (135–139. p.). (Császár Miklós projektvezető arról beszélt, milyen lehetőségeket kínál majd az iskoláknak és a tanulóknak a Hűvösvölgyi út 95. alatt hamarosan a nagyközönség számára is megnyíló *Bűvösvölgy*, de ez a beszámoló sem olvasható a kötetben.)

Vogné Nagy Zsuzsa (OFI) az ún. Z-generáció jellemzőiről tartott előadást *Generációk az oktatásban* címmel – társszerzője Lippai Edit volt –, ebben azt elemelte, miért nevezi a tudomány az 1996 után született korosztályt *digitális bennszülöttnek* (143–144. p.).

A felsőoktatást Tömösközi Péter, az Eszterházy Károly Főiskola tanársegédje képviselte. *Az egri pilot programok* című előadásban olyan kísérletről számolt be, amelyben laptopot, táblagépet és e-book olvasókat építettek a tananyagba, s azt figyelték meg, hogy a hallgatók motiváltabbak lettek a digitális eszközök használata nyomán, de megváltozott a tanárok módszertana és a diákok tanulási stratégiája is (147–150. p.).

A délutáni *kerekasztal-beszélgetésben* Porogi András (Toldy Ferenc Gimnázium), Benda József egyetemi docens (OFI), Horváth Vanda (MTVA), Farkas Erika (Kossuth Rádió), Borókai Gábor (Heti Válasz) és Mayer József (OFI) vett részt (189–194. p.). A téma a pedagógusok reprezentációja, megjelenítése és részvétele a médiumokban volt. Beszélgetésük summáját úgy lehetne megfogalmazni, hogy a tanárok presztízsét nemcsak az oktatáspolitikáé, hanem a média is formálja, és szóltak arról – a könyvtárosok előtt is ismert – nehézségről, hogy a média csak a szenzációkban „érdekelt”, és nehéz a nemcsak árnyalt, hanem közérthető információkat is közvetíteni a rendelkezésre álló időkeretben.

A résztvevők ezután megismerhették a Szent László Gimnázium tanulóit és legutóbbi munkájuk eredményét, ugyanis többen is fotóztak és forgattak a rendezvényen: az esemény zárásaként a fontosabb pillanatokról készített fotóikat és két rövidfilmjüket is bemutatták. (Ezek az OFI honlapján a <http://www.ofi.hu/hirek-aktualitasok/mediatudatosság> címen megtekinthetők.)

A konferencia végén Kaposi József, az OFI főigazgatója foglalta össze röviden a konferencia eseményeit (197–199 p.). Több előadó is meglepő adatokkal szolgált az

ifjúság médiafogyasztásáról, ezekre majd reagálnia kell a megújuló köznevelésnek – ezért is került be a médiaműveltség fejlesztése az alaptantervbe. Ezután Hoffmann Rózsa, az EMMI államtitkára mondott ünnepélyes zárszót (203–207. p.); hangsúlyozta, hogy a médiatudatosságra nevelést már az óvodában kell kezdeni, hiszen ebben a korosztályban is van már médiafogyasztás. A gyermekkel a médiumok praktikumát kell megismertetni, és felhívni a figyelmüket a veszélyekre.

A kiadvány gondosan szerkesztett szövegekkel és jó minőségű papíron készült, a tipográfiáért és a tördelésért felelős szakember, Pattantyus Gergely jó munkát végzett. Az „üres” oldalakat a konferencia helyszínéhez és témájához is illeszkedő grafikai elemek és fotók töltik ki – minden tanulmány páratlan oldalon kezdődik. Sok előadó színes fotóval is szerepel, az előadások zöme ábrákat, diagrammokat vagy egyéb illusztrációkat is tartalmaz, utánuk többnyire a feldolgozott szakirodalom is megtalálható. A kötet végén a konferencia részletes programja olvasható (209–216. p.). Néhány apróbb sajtóhibától eltekintve jónak mondható a szöveg-gondozás is.

Csak remélhetjük, hogy az érdeklődők – mind a tanárok, mind a könyvtárosok – megtalálják a számukra megfelelő témát, olvasmányt vagy módszert a kötetben, hiszen most már a konferencia anyaga nyomtatott és elektronikus formában is rendelkezésükre áll.

(Médiatudatosság az oktatásban. Konferenciakötet. Szerk. Nagy-Király Vivien. Kiad. az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet. Bp. 2013. 216 p.)

(E-változat: http://www.oktatas.hu/pub_bin/ikt/kepek/2014/februar/mediatudatosság_az_oktatasban.pdf)

Murányi Lajos

„Az első pillanatban tetszik...”

Szeretem a bibliográfiákat, ezért örömteli várakozással vettem kézbe Käfer István és Kovács Eszter szép kötetét az 1648–1777 közötti nagyszombati nyomtatványokról. Aztán, ahogy múlt az idő, úgy jártam vele, mint egy rossz, de látványos festménnyel. Az első pillanatban tetszik, majd mennél tovább nézi az ember, annál kevésbé.

Az anyag évenkénti földolgozása rendben van, de az év nélkül megjelent nyomtatványok önkényes, év szerinti beosztása helyett jobbnak tartottam volna önálló részben szerepeltetni ezeket. Az illusztrációk között néhány, gyakran ábrázolt címlap helyett inkább a ritkábban, vagy soha sem ábrázolt címlapokat részesítettem volna előnyben. A latin címlapról nem derül ki, de a tördelés azt a benyomást keltette bennem, hogy ez egy szlovák könyv magyar fordításokkal. A szlovák szöveg egy kivétellel a rektókon, a tulajdonneveket szlovákosították. Minden kétnyelvű, kivéve a csak szlovákul olvasható kolofont. Nem véletlenül, mert bonyolultan, de ott közlik a lényegét: ez egy szlovák könyv. A bibliográfiai rész régi nyomtatványok hangulatát idéző kerete nagyon jó megoldás, a tipográfia, ha nem is tökéletes, de rendben van.

„Kötetünk, a ma ismert összes nagyszombati nyomtatvány adatait közli” – írják. Nos, ezzel szemben például az *Officium Rákóczianum* Nagyszombatban megjelent húsz kiadásából mindössze tizenöt található a bibliográfiában, egy kivételével (1772/50) tévesen, Szorsa Mihály neve alatt, négy esetben ráadásul úgy, hogy nincs szögletes zárójelbe téve a név, ami azt jelenti, hogy a címlapon szerzőként szerepel, ami ugyebár, nem igaz. Szorsa Mihály szerzősége Stöger, majd Sommervogel téves adata, amit Knapp Éva meggyőzően cáfolt először 1997-ben, a *Magyar Könyvszemlében* megjelent tanulmányában, de olvasható három évvel később megjelent *Officium Rákóczianum* monográfiájában is. A kötet szerkesztői ez utóbbról sem vettek tudomást, ami bizony sajnálatos, mert a bibliográfiából hiányzó öt tétel leírása ott megtalálható lett volna. A könyvnek Bacsó Péter, *A tamí* című filmjére utaló, találó alcíme lehetett volna a Bibliográfiai Szellem Vasútja, miután lapjain bibliográfiai zombi és bibliográfiai fantom (1721/43, 44) egyaránt kísért. Mindenesetre a könyv rávilágít arra, hogy milyen nagy felelősség bibliográfiát készíteni, egyáltalán szakkönyvet írni. Egy tévedés vagy hiba elszabadult hajóágyúként rombolhat – akár évszázadokon át. Ráadásul, mint a példa mutatja, mindig lesznek, akik egy végre eltemetett téves adatot újraélesztnek, hogy aztán bibliográfiai zombiként kóvályogva újra meg újra előbukkanjon.

Mint olvasom, a könyv jelentős magyar anyagi támogatással jelent meg, és jeles doktorok bábáskodtak világra jötténél. Még elgondolni is rossz, mi született volna vigyázó szemeik felügyelete nélkül.

(Stephanus Käfer–Esther Kovács: *Ave Tyrnavia! Opera impressa Tyrnaviae Typis Academicis 1648–1777. Budapestini–Strigonii–Tyrnaviae, 2013 (VEDA SAV, Typi Universitatis Tyrnaviensis). 285, [3] p. 297 mm.)*

Borda Lajos